

Amploarea deosebită a cercetărilor arheologice din ultimii ani a dus la îmbogățirea patrimoniului național de valori materiale și spirituale pe baza căruia rezultate de o excepțională însemnătate științifică vin să elucideze probleme fundamentale din istoria României. O istorie care se reconstituie pe epoci, cu extinderea în întreg teritoriu a cercetărilor, dovezile arheologice constituind grăitoare surse ce sporesc benefic documentația istorică asupra civilizațiilor preistorice, civilizației tracilor și geto-dacilor, asupra continuității și romanizării — componente de bază ale etnogenezei românești, asupra stabilirii tot mai clare a genezei orașelor ca și a începuturilor organizării statelor feudale românești.

Calitatea și noutatea rezultatelor obținute, diversitatea preocupărilor din acest domeniu, ce se însoțesc cu o viziune modernă a orientărilor îndreptate spre necesitatea cunoașterii cât mai cuprinzătoare a trecutului istoric al poporului român, au determinat redacția noastră să organizeze această dezbatere, urmărind, și pe această cale, valorificarea științifică a rezultatelor, cunoscute fiind, totodată, implicațiile mai largi ca și rezonanța actuală pe care acestea, interpretarea lor, o pot avea în rîndurile oamenilor de cultură și, mai ales, în educația patriotică, revoluționară a maselor.

Ne propunem, așadar, în cele ce urmează, schițarea unora dintre ideile și temele mai precis circumscrise în aria de preocupări ale cercetării arheologice actuale, mulțumindu-le pentru interesul cu care au răspuns invitației noastre tovarășilor: dr. Constantin PREDĂ, director, dr. Mircea BABEȘ, dr. Eugen COMȘA, dr. Radu POPA, dr. Alexandru VULPE — Institutul de Arheologie din București; dr. Panait I. PANAIT — directorul Muzeului de Istorie și Artă al municipiului București; dr. Gheorghe POPILIAN — Centrul de Cercetări Sociale al Academiei din Craiova; dr. Adrian RĂDULESCU — directorul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța; dr. Ioan PISO — Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca; dr. Gheorghe LAZAROVICI — Muzeul de Istorie din Cluj-Napoca; dr. Zoltán SZEKELY — directorul Muzeului Județean de Istorie din Sf. Gheorghe; prof. dr. Alexandru ANDRONIC — Iași; dr. Silvia TEODOR și dr. Dan Gh. TEODOR — Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași.

Priorități în domeniul cercetării arheologice

● **Constantin PREDĂ.** În istoria sa de pînă acum, arheologia românească a cunoscut cîteva etape importante, care au însemnat tot atîtea trepte de ridicare și de permanentă creștere a acestui domeniu de cercetare a istoriei noastre naționale. Pionieratul, întotdeauna anevoios, pe care adesea îl uităm, a avut în Gr. Tocilescu, unul din marii cărturari ai secolului trecut, un principal și strălucit reprezentant. Etapa următoare, în care se puneau bazele cercetării arheologice moderne românești, dominată de personalitatea lui V. Pârvan, a beneficiat de un prim plan de organizare și desfășurare a activității arheologice în România reunită.

Anul 1949 rămîne un an de referință pentru întregul curs al cercetării arheologice românești actuale. Din programul celei dintîi mari campanii de săpături a acestui an se desprind, pe lîngă caracterul său amplu și unitar totodată, anumite priorități care se puneau în fața noilor cercetări arheologice. Din rîndul acestora făceau parte: studiul comunităților omenești din comuna primitivă, traiul dacilor din Munții Orăștiei, orașele vest-pontice și relațiile lor cu autohtonii, populația dacilor liberi și cea daco-romană, pătrunderea slavilor pe teritoriul României etc. La scurt timp, în acest vast program de săpături arheologice se va introduce un capitol nou, la fel de important și de necesar ca și celelalte pe care le-am schițat, și anume cercetarea arheologică a epocii medievale românești.

De la această primă mare campanie de săpături au trecut aproape patru decenii de muncă, cu satisfacții și împliniri. Programul de cercetări, alcătuit, de asemenea, pe plan național, de Comisia arheologică a A.S.S.P. și C.C.E.S., are astăzi o altă înfățișare, fiind mult mai com-

plex ca problematică, sistematizat pe capitole mari de ordin cronologic și, desigur, mult mai cuprinzător. La alcătuirea planurilor din această ultimă etapă s-a căutat să se stabilească un echilibru între diferitele compartimente, încît să fie cuprinse toate epocile istorice.

În același timp s-au impus anumite priorități, din rîndul cărora fac parte: istoria și civilizația tracilor și a geto-dacilor, continuitatea și romanizarea, ca laturi esențiale ale etnogenezei românilor, civilizația veche românească și perioada de formare a cnezatelor, voievodatelor și a primelor state feudale românești. La drept vorbind, arheologia însăși, în totalitatea sa, rămîne, în cadrul general al cercetării istorice, un domeniu prioritar de investigație.

Rezultatele pe care le-a înregistrat arheologia românească de la reorganizarea sa în 1949, împlinesc, prin volumul și valoarea lor științifică și muzeistică, speranțele tuturor celor care și-au pus nădejdea în acest nescut izvor istoric. În lumina acestor prețioase rezultate, în care se oglindește concepția unui plan unic de cercetare, noi putem vorbi astăzi de o istorie veche a României fără lacune de esență, o istorie în care sînt bine reprezentate toate epocile, începînd cu procesul de antropogeneză și pînă în plină epocă medievală. Aceleași rezultate vin să facă lumină în istoria mileniului I e.n. considerat multă vreme, pe nedrept, „un mileniu întunecat”.

Pe temeuri arheologice s-a ajuns la cunoașterea principalei etape și a caracteristicilor începuturilor vieții omenești în spațiul carpato-danubian și pontic, precum și a evoluției acesteia pe parcursul întregii epoci a paleoliticului. Cea de-a doua vîrstă a pietrei, cunoscută parțial în cercetările mai vechi, ni se prezintă acum mult mai completă, cu o mai clară și bună cunoaștere a culturilor neolitice, cu numeroasele lor faze, relații și inter-

ferențe și cu descoperirea de noi faciesuri culturale menite să dea culoare unei strălucite epoci din istoria comunităților preistorice din țara noastră și a continentului european. Clarități la fel de importante au adus rezultatele aceluiași investigații în definirea civilizației epocii metalelor și în procesul de constituire a etnosului trac. Descoperirea a numeroase așezări, necropole, depozite de bronzuri și de aur, printre care se remarcă cele de la Perșinari și Hinova, evidențiază gradul înalt de civilizație și forța economică și social-politică a lumii nord-tracice.

Istoria și civilizația geto-dacilor ni se înfățișează astăzi substanțial îmbogățite și precis conturate pe parcursul întregii lor evoluții. Descoperirile de tip Ferigile-Bîrsești și Alexandria, Beidaud-Tariverde și Stîncești-Curteni se înscriu drept prime manifestări de cultură geto-dacică, ce se dovedesc a fi cu trei secole mai vechi decât se accepta în mod unanim înainte de cunoașterea acestor dovezi arheologice. Se confirmă astfel prima atestare scrisă a numelui de geți păstrată în cartea a 4-a a Istoriilor lui Herodot.

Cetățile din sec. IV—III de tipul celor de la Cotnari, Bunești, Coțofeni etc., necropolele de tip Murighiol-Enisala și tezaure de genul celor descoperite la Băiceni-Cucuteni și Peretu se constituie ca un al doilea orizont cultural important în evoluția civilizației geto-dacice. Contribuții însemnate au adus noile cercetări arheologice, epigrafice și numismatice privind raporturile geto-dacilor cu grecii, macedonenii, celții și bastarnii. Strălucirea pe care au dat-o cele două figuri ale lumii geto-dace, Burebista și Decebal, își găsește o deplină confirmare în cercetările efectuate în cetățile din Munții Orăștiei, în cele de la Bănița, Tilișca, Pietra Craivii, Bîtca-Doamnei, Polovragi, ca și în davae-le de la Popești, Brad, Răcățau, Ocnița, Pecica, Cugir și în tezaure de genul celor de la Surcea, Sîncrăieni, Sărăsău, Bălănești și Lupu, precum și în bogatele monetării locale de tip greco-macedonean și roman republican.

Cercetările privind cele două provincii romane înființate în teritoriile geto-dacice, Moesia Inferior și Dacia, au ocupat un loc de seamă în planul unitar de săpături arheologice. Investigații în acest sens s-au efectuat în toate orașele romane, într-un număr extrem de mare de castre, precum și în așezări civile și *villae rusticae*.

Contribuția esențială adusă de arheologia românească în această etapă privește istoria mileniului I e.n., respectiv procesul de formare a limbii și poporului român. Bogatele rezultate obținute de pe urma săpăturilor rezervate acestei perioade au venit să restabilească adevărul istoric în ceea ce privește continuitatea și originea daco-romană a românilor. Continuitatea dacică este demonstrată, pe cale arheologică, în cadrul provinciei, prin descoperirile de tip Soporu-Locusteni, iar pentru zonele neocupate de romani prin descoperirile de tip carpic, Chilia-Militari și Medieșu Aurit. Argumente în favoarea continuității daco-romane și a procesului de romanizare în forma sa deplină au oferit descoperirile de tip Ipoțești-Cîndești, Bratei, Botoșana și altele, iar pentru începuturile civilizației vechi românești cele de tip Bucov-Dridu.

Rezultate de un deosebit interes s-au obținut și pentru epoca medievală românească. Multe din aspectele istoriei începuturilor statelor feudale românești, privind în special sec. X—XIII, sînt cunoscute aproape exclusiv pe cale arheologică. Existența unor formațiuni politice de genul cnezatelor și voievodatelor este acum confirmată și de rezultatele cercetărilor arheologice. Contribuții demne de remarcat s-au obținut și în direcția unei mai complete cunoașteri a constituirii și organizării statelor feudale, a formării orașelor și a caracterului culturii medievale românești. În această privință sînt cunoscute cercetările din Țara Hațegului, Crișana, Maramureș, Păcujuțul lui Soare, Nufărul și cele din marile centre de la Suceava, Iași, Neamț, Bacău, Baia, București, Tîrgoviște, Curtea de Argeș, Cîmpulung și altele.

Prin aportul său major la reconstituirea celor mai însemnate etape din istoria veche și medievală a Româ-

niei și prin numeroase valori de cultură materială și spirituală care constituie fondul principal al patrimoniului nostru național, arheologia a răspuns misiunii sale și sarcinilor ei imediate, rămînd pe mai departe același domeniu de cercetare, activ, prosper și absolut necesar. Istoria noastră, în special cea referitoare la devenirea noastră ca popor, cu o limbă și o cultură proprie, cu rădăcini neclintite în spațiul locuit de ramura tracică de nord, respectiv de geto-daci, are nevoie de arheologie mai mult decât oricare alt popor al vechiului continent, aceasta dovedindu-se aproape singura sursă pe care se poate sprijini.

Probleme fundamentale ale cercetării preistorice

Sanctuarul de la Parța — mărturie a vieții spirituale din neoliticul dezvoltat

Idoli feminini în necropola neolitică de la Cernavodă

● **Gheorghe LAZAROVICI.** Cercetarea epocilor străvechi este coordonată de C.C.E.S. și A.S.S.P., prin intermediul planurilor de perspectivă, pe tema: *Evoluția comunităților etno-culturale pe teritoriul României, din cele mai vechi timpuri pînă în epoca dacică.* În cadrul acestei teme săpăturile arheologice și cercetările au fost orientate spre următoarele subiecte:

1. *Procesul de antropogeneză*, temă la care un rol important îl au cercetările interdisciplinare — antropologia, osteologia, biologia.

2. *Evoluția civilizațiilor paleolitice pe teritoriul țării.* La această temă săpăturile din ultimii ani de la Mitoc, Cotu Miculinți și Peștera Cioarei-Boroșteni și-au adus contribuția înfățișînd evoluția locală a paleoliticului superior și legăturile cu civilizațiile învecinate.

3. *Procesul de neolitizare.* Subiectul a fost abordat în diverse zone ale țării, cu fixarea unor momente cronologice ușor diferite, în funcție de fenomenele de migrație și difuziune:

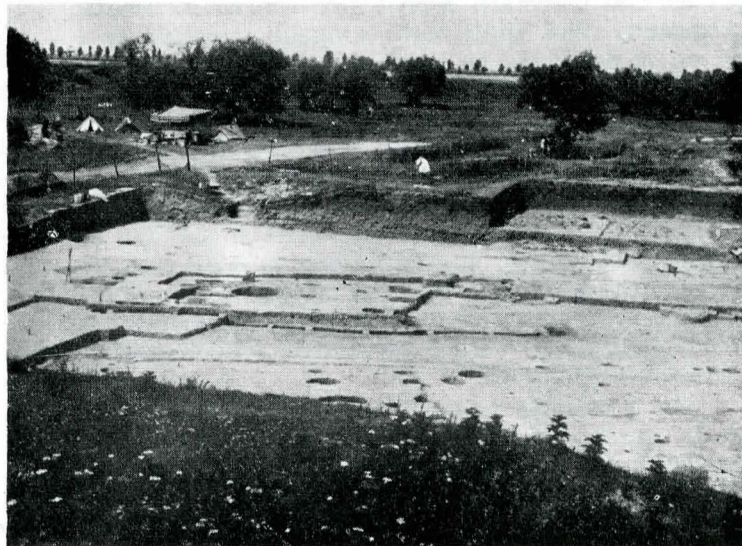
— Cercetările de la Gura Baciului, Cîrcea și Ocna Sibiului au arătat existența unui proces de migrație în prima etapă și apoi de difuziune culturală ce a dat naștere culturii Starčevo-Criș;

— Momentul migrației, prin raportările la stratigrafia așezărilor din Balcani, s-ar indica în prima jumătate a mileniului VII î.e.n.; stațiunile care-l demonstrează sînt cele de la Gura Baciului și Cîrcea;

— Procesul de difuziune este sesizat în vecinătatea unor zone (exemplu: în zona Cîrcea: Grădinile, Valea Răii, Verbița) prin cercetările lui I. Paul și M. Nica;

— Fenomenul de neolitizare al comunităților epipaleolitice din zona Porților de Fier a îmbrăcat, datorită bogăției zonei, datorită influențelor și condițiilor geografice, forme superioare manifestate în civilizația de tip

Fig. 1. Parța (jud. Timiș). Vedere de ansamblu a săpăturii.

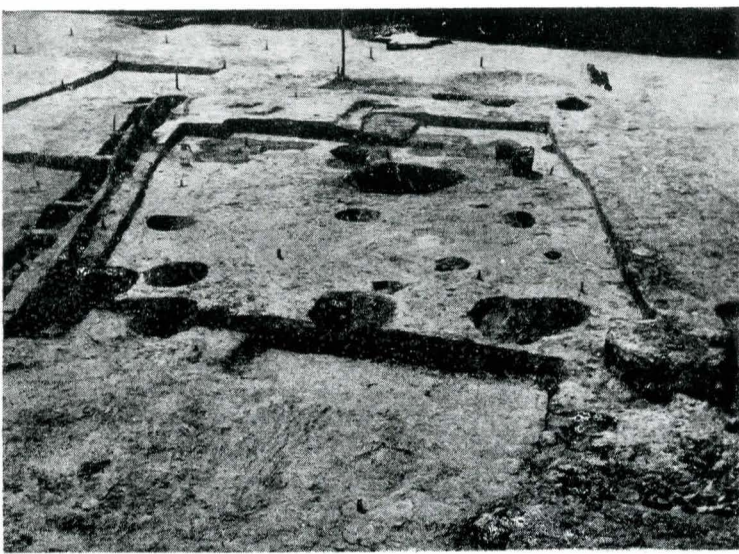

Fig. 2. Parța. Infrastructurile celor două faze ale sanctuarului neolitic.

Fig. 3. Parța. Detaliu de la locuința P 8.

Lepenski Vir-Schela Cladovei, în a doua jumătate a mileniului VI î.e.n., precizate prin cercetările lui V. Boroneanț;

— Neolitizarea întregului teritoriu al țării noastre se extinde în fazele II și III ale culturii Starčevo-Criș prin difuziune culturală din epicentre ca Oltenia, Clisura Dunării, zona Sibiului, zona Clujului;

— Încheierea procesului de neolitizare are loc în faza a III-a a culturii Starčevo-Criș ca urmare a unor noi influențe sudice marcate de orizonturile cu ceramică pictată (pictură policromă) sesizate în două valuri succesive: unul mai timpuriu ce cuprinde zona Circea-Viaduct, Leț I, în sud-estul Transilvaniei; Trestiana I și Lunca, în jumătatea de sud a Moldovei; altul cu pictură

policromă sesizat la Gradeșnița în Bulgaria și Circea-Viaduct. Acestea sînt efectele chalcoliticului balcano-anatolian, exemplificat prin cercetările lui M. Nica;

— În zonele de vest ale României (Banat, estul Olteniei, sudul Crișanei și sud-vestul Transilvaniei) chalcoliticul balcano-anatolian a dat naștere la cultura Banatului, cultura Dudești, Alföld și Vinča-Turdaș, observațiile fiind bazate pe rezultatele săpăturilor arheologice expuse pe larg în studiile și monografia lui Gh. Lazarovici, cuprinzînd descoperirile din zona Clisurii, de la Gornea, Moldova Veche și Liubcova, concluzii care au fost desprinse și în urma lucrărilor prezentate la Sesiunea de rapoarte de la Deva, 1986;

— Rezultatul procesului de difuziune și sinteză culturală, petrecut între fondul autohton al neoliticului vechi reprezentat de cultura Starčevo-Criș și cele mai timpurii elemente vinciene, este nașterea a patru civilizații înrudite: cultura Banatului, cultura Vinča-Turdaș, Complexul Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă, cultura Dudești, reliefate prin cercetările de la Fărcașele, Parța și Fratelia din nordul Banatului;

— Asimilarea chalcoliticului balcano-anatolian, rezultat al unor procese eterogene, a dat naștere culturilor neoliticului mijlociu. Aportul la cercetarea acestui aspect și l-au adus cercetările lui P. Hașotti din faza timpurie a culturii Hamangia și cele despre cultura Boian — faza Bolintineanu ale lui E. Comșa și M. Neagu;

— O problemă importantă, care aruncă o nouă lumină asupra înțelegerii și interpretării vieții spirituale din epoca neolitică dezvoltată, o constituie săpăturile de mare amploare și reconstituirile sanctuarului neolitic de la Parța (jud. Timiș). Aceasta se adaugă observațiilor făcute în sanctuarele de la Trușești, Căscioarele și altele, fiind unul din cele mai timpurii din Europa;

— Cercetarea stațiunilor din neoliticul dezvoltat și tîrziu din așezările de la Boian, Lișcoteanca, Radovanu, Lunca a dus la descoperirea unor noi date privind arhitectura așezărilor, apariția unor fortificații neolitice (Radovanu, Iclod, Gornea), tehnologia ceramicii, evoluția acestor faze ale epocii neolitice, studii uneltelor, ceea ce constituie preocuparea tuturor specialiștilor, manifestată prin zeci de studii analitice sau lucrări de sinteză;

— Cercetările cu caracter interdisciplinar se impun tot mai mult în ultimii ani ca o metodologie nouă în analiza civilizațiilor străvechi, din toate punctele de vedere: material, spiritual, al relațiilor economice și sociale, al psihologiei vechilor comunități. Ele s-au manifestat constant în colectivele de cercetare a epocilor paleolitice și neolitice (Peștera Cioarei, Mitoc, Cotu Miculinți, Schela Cladovei, Parța, Drăgușeni și altele).

● **Eugen COMȘA.** Un element de seamă al cercetărilor îl constituie descoperirea și definirea celei mai vechi culturi neolitice de pe teritoriul țării, cu consecința firească a aprofundării problemelor privind procesul de neolitizare, declanșat la noi datorită răspîndirii, pe cale de „roire“, a unor comunități originare din nordul Greciei continentale. Descoperirile făcute mai întîi la Circea (Marin Nica) au fost completate prin cercetări recente din alte complexe din estul Olteniei (Marin Nica) și apoi în sud-vestul Transilvaniei, la Ocna Sibiului (Iuliu Paul) și la Gura Baciului (N. Vlăsa).

Observațiile făcute în ultima vreme permit să se arate că încă în cursul neoliticului timpuriu, prin răspîndirea treptată a comunităților culturii Starčevo-Criș, s-a produs prima unificare culturală și etnică a populației de pe aproape întreg teritoriul țării noastre. Două lucrări de sinteză au permis aprofundarea a numeroase probleme privind evoluția acestei culturi (Gh. Lazarovici și N. Ursulescu). Prin săpăturile ce se fac la Trestiana (Eugenia Popușoi) s-au precizat raporturile dintre cultura Starčevo-Criș și cultura Bugo-nistrieană, iar prin cele de la Suplacu de Barcău (Doina Ignat), Turia (Z. Székely), Poieniștii (Magda Mantu și colab.) și de la Lunca (Gh. Dumitroaia) se definesc mai clar elementele specifice din fiecare zonă.

Fig. 4. Radovanu (jud. Giurgiu). Vedere aeriană a așezării neolitice corespunzătoare ultimului nivel.

S-au analizat, mai amănunțit, cele trei grupuri de populație pătrunse în ținuturile noastre la sfârșitul neoliticului timpuriu, dinspre sud: cultura Dudești (în Muntenia) și cultura Vinča (în Banat), răspândite apoi și în ținuturile vecine, precum și cele dinspre nord-vest ale culturii ceramicii liniare (în Moldova și sud-estul Transilvaniei).

Probleme interesante s-au pus prin cercetările privind culturile din neoliticul mijlociu. Prin săpăturile din ultimii ani s-au definit mai clar elementele specifice celor mai vechi comunități ale culturii Hamangia (Al. Hașotti), originare, se pare, din nord-vestul Asiei Mici. Cercetările de pe Grădiștea Coșlogenilor (Seb. Morintz și, în ultima vreme, M. Șimon) permit aprofundarea raporturilor dintre o fază timpurie a culturii Hamangia și faza Bolintineanu de la începutul culturii Boian din Muntenia. Rezultate importante se obțin prin studierea așezării din faza Bolintineanu de la Lunca (M. Neagu), unde s-au descoperit pînă în prezent 24 de locuințe. Datorită unor modificări importante în domeniul cultivării plantelor, spre sfârșitul fazei Giulești, s-a produs o dinamizare intensă a comunităților Boian, care s-au răspândit spre sud-estul Transilvaniei și în vestul Moldovei, unde, în urma asimilării unor comunități tîrzii ale culturii ceramicii liniare, s-a format cultura Precucuteni. În sudul Munteniei, în timpul fazei Vidra, a fost o perioadă relativ calmă. S-au continuat cercetările privind faza de tranziție prin săpăturile de la Radovanu, unde au fost analizate elementele fortificației și o serie de morminte, descoperite în cuprinsul necropolei, dar și în cadrul așezării. Analiza ansamblului așezărilor din faza amintită a dus la concluzia că din nou s-a produs o dinamizare, cu totul deosebită, deoarece, față de arealul relativ restrîns de la începutul fazei, se constată o extindere spre vest, în sud-vestul Olteniei, și spre est, comunitățile ocupînd întreaga întindere a Dobrogei și mai ales spre sud, unde au ajuns pînă la țărmul Mării Egee. În regiunile ocupate, au asimilat vechea populație locală și i-au impus cultura materială și spirituală, specifică ținuturilor de la Dunăre.

Pe baza săpăturilor din ultimii ani s-au precizat periodizările culturilor Vădastra și Vinča.

După cum se știe, cultura Cucuteni reprezintă evoluția directă locală, fără intervenții din afară, a comunităților culturii Precucuteni. Cultura Cucuteni a fost intens studiată de generații de specialiști. Amintim că, pînă acum, s-au cercetat integral așezările de la Hăbășești (Vl. Dumitrescu și colab.), Trușești (M. Petrescu-Dîmbovița și colab.), Traian (Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu și colab.), Tîrpești (S. Marinescu-Bîlcu) iar în ultima vreme este studiată intens și așezarea de la Drăgușeni (S. Marinescu-Bîlcu) și mai ales complexul de la Poduri (Dan Monah și colab.).

Importante sînt observațiile de la Ariușd (Eug. Zaharia și Z. Székely) unde, pe fundul unor gropi, s-au găsit oase umane.

Tot în legătură cu cultura Cucuteni, amintim că s-au publicat două repertorii importante. Munca de strîngere a datelor despre așezările de tip Cucuteni-Ariușd din țara noastră a permis lui Dan Monah și Șt. Cucuș să arate că, pînă în prezent, se cunosc circa 1 300 de complexe de tip Cucuteni. Prin publicarea „Repertoriului arheologic al județului Iași“ (V. Chirica și M. Tanasachi) s-a ajuns la precizarea faptului că numai în cuprinsul acestui județ există aproape 500 de așezări cucuteniene.

Este de reținut faptul că, la un moment dat, comunitățile Cucuteni, din faza Cucuteni A—B, s-au extins în spre sud-vest, în nord-estul Munteniei (V. Bobi), în arealul ocupat pînă atunci de comunitățile Aldeni II.

Cercetările făcute de curînd la Aldeni au dus la unele observații interesante privind contactele dintre membrii acestui aspect cultural și cei ai culturilor vecine. În ultimul nivel de pe „Gurguiul Balaurului“ de la Aldeni s-au găsit, la un loc, pe o suprafață de cîțiva metri pătrați, materiale de tip Aldeni II (numeroase), asociate cu fragmente ceramice de tip Cucuteni (A 2—A 3), cu o figurină de os de tip Gumelnița A 2 și cu o serie de cioburi din faza Petrești B, dovedind paralelismul dintre culturile și fazele menționate. (A fost publicată monografia, semnată de Ion T. Dragomir, privind evoluția acestui aspect cultural).

O atenție deosebită s-a acordat, în ultimii ani, studierii unei serii de așezări de tip tell, aparținînd culturii Gumelnița, la care participă mai mulți specialiști.

În ținuturile intracarpatiche s-a desfășurat evoluția comunităților complexului cultural Tiszapolgar-Bodrogkeresztur. Reținem complexul descoperit pe Ostrovul Corbului (P. Roman și colab.), unde o serie de gropi de morminte de inhumație, cu inventar, aparținînd perioadei de început a culturii Bodrogkeresztur, au străpuns și deranjat stratul Sălcuța.

Subliniem, de asemenea, activitatea de strîngere de către arheologi și de determinare (de Marin Cărciumaru) a semințelor carbonizate de cereale, ca și a amprentelor lor din cuprinsul diferitelor așezări neolitice. Oasele de animale domestice și sălbatice au fost strînse cu grijă în timpul săpăturilor și determinate prin grija colectivelor de la Iași (prof. Olga Necrasov, prof. Sergiu Haimovici și colab.) și București (Al. Bolomey). De curînd, au început să se facă prospecțiuni magnetice în unele așezări neolitice (ing. Moraru).

● **Adrian RĂDULESCU.** Primele dovezi ale existenței omului primitiv în Dobrogea datează din paleoliticul mijlociu (120 000—35 000 î.e.n.). Ele au fost puse în evidență în urma cercetărilor din peșterile: Cheia, „La Adam“, Gura Dobrogei și dintr-o serie de așezări deschise, situate pe văile unor terase.

În paleoliticul superior (35 000—10 000 î.e.n.), teritoriul cuprins între Dunăre și Marea Neagră s-a integrat amplului fenomen de înlocuire a omului de Neanderthal cu Homo Sapiens fosilier, documentat și de mugurele dentar descoperit în peștera „La Adam“ (com. Tîrgușor).

Mezoliticul sau epipaleoliticul (10 000—5 000 î.e.n.) continuă în mod organic perioada anterioară cu progresele ei. Acum apar monoxilele și arcul cu săgeți. Descoperirile de la Satu Nou, Peștera, Seimenii Mari, Gura Dobrogei, Tîrgușor, Albești, Straja, Garvăn ș.a. reliefează, pe lângă noi tehnici de confecționare a uneltelor din silex, începutul unui proces de sedentarizare care se va accentua în perioada următoare.

Pînă în prezent, în Dobrogea nu avem documentat un neolitic timpuriu, corespunzător din punct de vedere al cronologiei absolute culturilor Starčevo-Criș I, II și Karanovo I. Cea mai veche cultură neolitică și, în același timp, specifică Dobrogei este Hamangia. Comunitățile ei, de origini egeo-anatoliană, se integrează celui de-al doilea mare val sudic, care a contribuit la procesul de neolitizare a teritoriului carpato-danubiano-pontic. Din cele peste 50 de puncte în care a fost surprinsă această cultură,

amintim doar descoperirile de la: Ceamurlia de Jos, Baia-Golovița, Mangalia, Medgidia, Tîrgușor și, bineînțeles, Cernavodă unde a fost investigată una din cele mai mari necropole neolitice din Europa. Aici, aproape în fiecare mormînt se află depus, în scopuri rituale, un idol feminin din lut ars — simbol al fecundității și fertilității solului, putînd spune, astfel, că aceste figurine reprezintă primele transpuneri materiale ale unor reprezentări și idei religioase.

Societatea neolitică va cunoaște o permanentă evoluție, ajungînd în timpul culturii Gumelnița la realizarea, pe un vast spațiu, a unei profunde unități etnice și culturale. Dobrogea a jucat un rol particular în geneza acestei culturi, pusă foarte bine în lumină de cercetările întreprinse în tell-ul de la Hirșova — unul dintre cele mai mari din Europa — unde nivelurile gumelnițene formează un strat de 6 m. În timpul culturii Gumelnița, spiritualitatea umană va cunoaște o mare dezvoltare, amintînd în acest sens doar faptul că acum se construiesc adevărate sanctuare.

Davae și cetăți geto-dacice

Ce observații prilejuiesc noile rezultate arheologice legate de cunoașterea aprofundată a istoriei și civilizației geto-dacilor?

De la cronologia așezărilor geto-dace la sistemul de construcție al fortificațiilor

● **Alexandru VULPE.** Unul din cele mai importante rezultate ale cercetărilor arheologice din ultimii ani este îmbogățirea substanțială a informației cu privire la primele mențiuni literare despre geți, informație apărută în secolul al V-lea î.e.n., în scrierile lui Herodot și Tucidide. După ce s-au comparat aspectele culturale, în mod succesiv, începînd cu cultura materială a zonei unde autorii antici îi localizează prima oară pe geți, cu zonele învecinate, s-au obținut următoarele rezultate:

1. Aria locuită de geți este mult mai întinsă decît ținuturile cuprinse între Balcani și Dunăre.

2. Această cultură materială unitară nu se limitează la epoca primelor mențiuni din sursele antice sau cea a evenimentelor evocate în acestea — respectiv campania lui Darius împotriva sciților — ci poate fi extinsă în timp mult înapoi, pînă către mijlocul veacului VII. Ținînd seama că această cultură, pe care o putem, fără nici o ezitare, numi getică, derivă în sens genetic din cultura Basarabi a Hallstattului mijlociu, sîntem îndreptățiți a considera încă din sec. VIII î.e.n. aproape tot spațiul carpatodunăreano-pontic ca fiind locuit de un popor ce avea aceeași civilizație, aceleași credințe, aceeași limbă și pe care izvoarele literare antice ni-l fac cunoscut mai tîrziu sub numele de geți și de daci.

În toată această vastă arie s-au descoperit numeroase așezări și necropole care constituie patrimoniul informațional, pe baza căruia s-au clădit toate concluziile și ipotezele arheologice și istorice din zilele noastre. Să ne oprim puțin asupra așezărilor. S-au identificat și cercetat pînă în prezent un număr apreciabil de așezări din diferite etape ale mileniului I î.e.n. în întreg spațiul carpatodunăreano-pontic. O constatare, care, cred, prezintă un interes deosebit, este faptul că multe din davae-le din perioada de maximă dezvoltare a civilizației geto-dacice (perioada Burebista-Decebal) au rădăcini adînc implantate în trecut. Astfel, cele trei davae de pe malul stîng al Siretului, menționate în *Geografia* lui Ptolemeu, Piroboridava, Tamasidava, Zargidava (identificate respectiv cu Poiana, Răcătău și Brad) își încep o evoluție neînteruptă încă din secolele V—IV î.e.n. Dar mai interesant este că locul pe care s-au înălțat și dezvoltat aceste davae atrăsese deja, încă din epoca bronzului, pe locuitorii din preajmă, strămoși direcți ai geto-dacilor, care și-au durat aici un centru tribal întărit cu șanț și val de pămînt. Mai apoi, la începutul epocii fierului (în secolele X—IX la

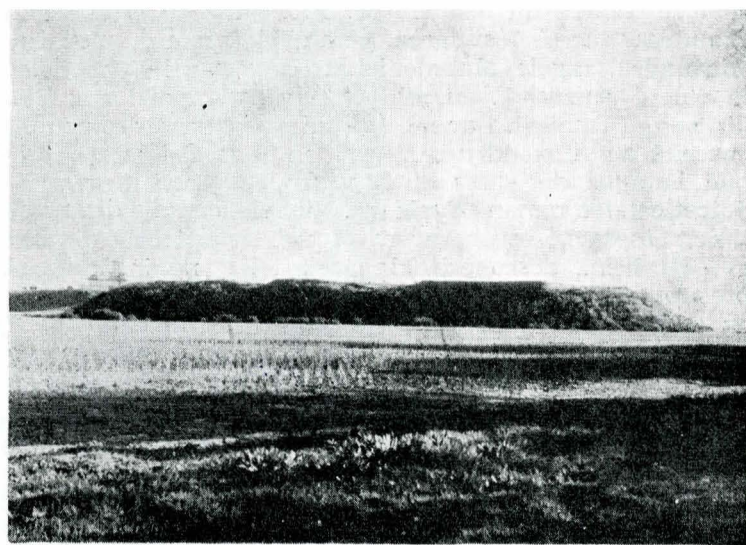

Fig. 5. Promontoriul (surprins în 1984) pe care se află *dava* de la Popești (jud. Giurgiu).

Brad, în secolul VIII la Poiana), fortificațiile au fost refăcute și cetățile din nou locuite. Desigur, n-avem de unde ști cum se numeau aceste cetăți în vremurile mai îndepărtate, dacă denumirile din sec. I e.n. s-au perpetuat din timpuri străvechi (deși n-ar fi total exclus), dar revenirea populației spre a locui mereu pe aceleași locuri trebuie privită, pe lângă condițiile topografice favorabile, drept o dovadă a continuității de viață din zona respectivă.

Exemplele citate mai sus din Moldova reprezintă un fenomen constatat și în alte părți ale țării noastre. Iată astfel marea *dava* de la Popești, pe Argeș, lângă București, despre care se presupune că ar putea fi chiar acea *Argedavon*, pomenită în decretul dat în cinstea lui Aconion din Dionysopolis. Locuită încă de la începutul epocii bronzului (sfîrșitul mileniului III), a fost prevăzută cu un puternic sistem de fortificații în sec. VIII î.e.n., în timpul culturii Basarabi, cînd promontoriul pe care este situată așezarea (fig. 5) a fost tăiat pînă la nivelul apei Argeșului de cel puțin două șanțuri, avînd fiecare cîte un val de pămînt, pe care se înălța, desigur, o palisadă. După o scurtă întrerupere în sec. VI—V viața își reia activitatea în sec. IV î.e.n., iar în sec. II î.e.n. cetatea începe a fi intens locuită și continuă din plin pînă în primii ani ai erei noastre, cînd generalul roman Sextus Aelius Catus îi curmă existența prin strămutarea unui mare număr de geți la sud de Dunăre.

Aș mai dori să adaug ceva despre cea mai veche așezare pe care o putem numi *dava*. Asupra sensului acestui termen s-au purtat discuții. Cred că cea mai firească soluție este aceea de a lua ca model localitățile purtînd acest sufix și care au putut fi identificate și cercetate și pe cale arheologică. În această categorie intră cele trei localități de pe Siret, mai sus-amintite, apoi Petrodava, la Piatra Neamț, Cumidava, la Rîșnov, Buri-dava, la Ocnița, județul Vîlcea, Ziridava, la Pecica, județul Arad etc. Constatăm astfel că toate aceste așezări, care au fost intitulate *dava* în antichitate, erau centre ale vieții politice, religioase, economice, erau fortificate, pe scurt erau mici capitale ale unor formațiuni tribale. Prin urmare, nu orice fel de așezare din Dacia întrunea cele necesare definiției date mai sus conceptului de *dava*, ci doar cele cu însemnătate deosebită.

În acest sens socot că cea mai veche așezare din Dacia, descoperită pînă acum, și care corespunde noțiunii de *dava* este cea de la Zimnicea, unde săpăturile arheologice au constatat un strat intens de locuire încă din sec. IV î.e.n. Această locuire a putut fi apoi urmărită pe parcursul a aproape patru veacuri, sfîrșitul davei de la Zimnicea situîndu-se probabil în aceeași vreme cu evenimentul strămutării geților la sud de Dunăre amintit mai sus. Nu cunoaștem numele acestei dava; ea nu figurează în lista lui Ptolemeu, întocmită în sec. II e.n. pe date culese la sfîrșitul sec. I e.n., pentru simplul fapt că la

data respectivă nu mai exista. Sînt șanse ca *dava* de la Zimnicea să fi fost acea cetate de pămînt pe care Alexandru, regele Macedoniei, a cucerit-o în 335 î.e.n., în cursul scurtului său raid întreprins împotriva geților din stînga Dunării. Dar nu este improbabil nici ca cetatea cucerită de Alexandru să fi fost în zona Celeiului, puțin mai la apus de vărsarea Oltului unde, mai tîrziu, s-a ridicat cetatea romană *Sucidava*. Numele acesteia din urmă, tipic geto-dacic, coroborat cu vestigiile arheologice din sec. IV—III î.e.n., descoperite în același loc, ne îngăduie să presupunem că și aici va fi existat, încă din sec. IV î.e.n., un centru tribal getic al cărui nume este plauzibil să fi fost tot *Sucidava* și, așa cum pe bună dreptate s-a susținut, numele tribului respectiv să fi fost cel de *sucii*.

● **Mircea BABEȘ.** În cadrul tematic mai larg al discuției noastre despre geto-daci, aș dori să abordez unele probleme legate de fortificațiile din cea de-a doua epocă a fierului. Trebuie de la început să precizăm că interesul de care se bucură în prezent cercetarea arheologică a acestor fortificații nu este motivat, cum s-ar putea crede, doar de spectaculozitatea descoperirilor. Înainte de toate este vorba de o orientare conștientă, care pornește de la existența obiectivă în teren a unor monumente de caracter

IV—III î.e.n. (Poiana, Răcătău, Brad, Tinosu, Zimnicea, Bîzdîna, Pecica etc.). În unele cazuri, lucrările de fortificare mai vechi, ruinate de timp sau distruse în evenimente războinice, nu au mai fost folosite în perioada clasică, în altele se presupune că ele au fost reamenajate și reutilizate și, în sfîrșit, există situații cînd aceste lucrări au fost organizate abia în faza finală a locuirii. Se cunosc chiar și unele așezări de tip *dava* care nu au fost deloc fortificate, fiind protejate doar de ravene naturale; de ex.: la Cîrlomănești, unde platoul este înconjurat de pante abrupte, iar orice urme de lucrări artificiale de apărare lipsesc (fig. 6).

Altfel stau lucrurile în cetățile propriu-zise, de caracter pur militar (de ex.: Blidaru, Piatra Roșie, Bîtea Doamnei) unde, în principiu, datele extreme ale locuirii sînt și cele ale construcției, respectiv dezafectarea fortificației. Pe baza materialelor arheologice descoperite în poziții stratigrafice clare, ca și a elementelor specifice de arhitectură se poate încerca o sincronizare fină a fazelor de fortificare, pe zone mai mici sau mai largi. În aria bine delimitată a Munților Orăștiei, de pildă, o atentă comparație a fortificațiilor ar putea da rezultate relevante sub aspect cronologic. Este de presupus că acolo un studiu

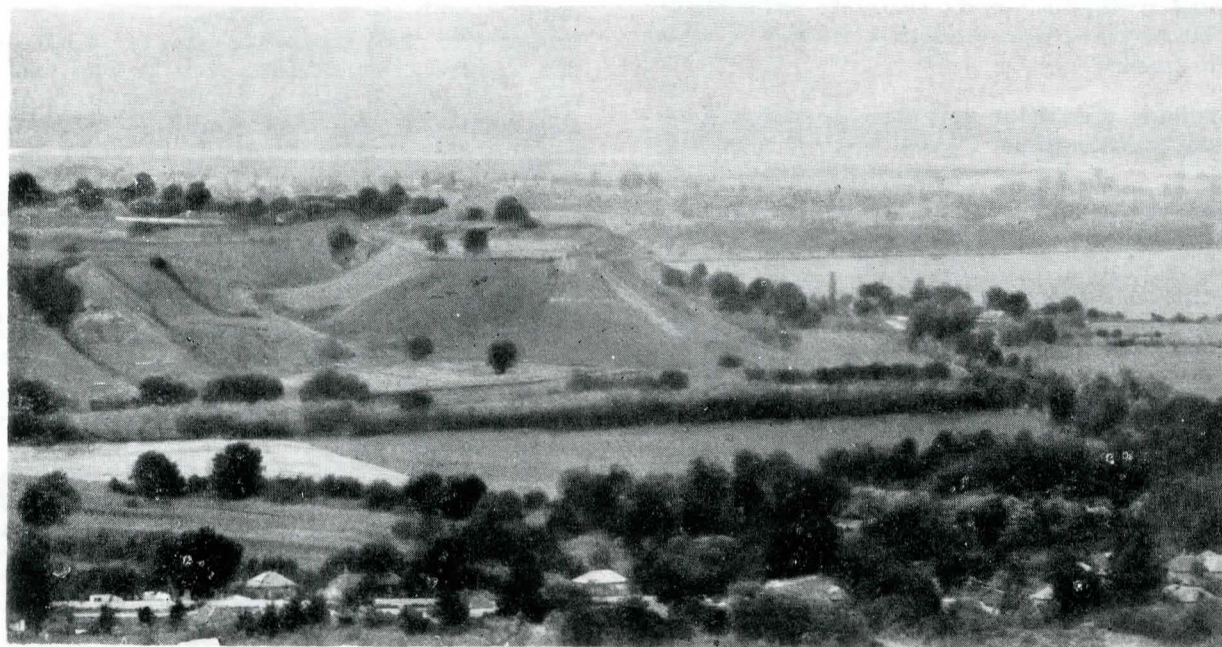

Fig. 6. Cîrlomănești (jud. Buzău). Vedere generală.

pur sau predominant militar, adesea sărace sau chiar foarte sărace în material arheologic, dar fără de cunoașterea cărora reconstituirea habitatului antic, a organizării politico-militare, a tehnicii și concepției constructive, a relațiilor cu alte medii, în ultimă instanță a istoriei culturale și politice a geto-dacilor nu ar fi decât incompletă, lacunară. Săpăturile arheologice au dus, în ultimii ani, la o sporire considerabilă a cunoștințelor noastre în acest domeniu, începînd cu însăși baza documentară. Mai mult decît atît, s-au făcut și unele încercări de sinteză, fortificațiilor fiindu-le dedicate capitole speciale în cele două monografii privind arhitectura geto-dacilor, semnate de I. Glodariu și D. Antonescu. În oiuda acestor progrese, se simte încă nevoia unor clarificări de ordin metodologic și de terminologie și, nu mai puțin, a unei cronologii solide, indispensabile oricărui studiu cu finalitate istorică.

Din punctul de vedere al cronologiei, este evident că problemele pe care le ridică *asezările fortificate* (majoritatea *davaelor*) sînt deosebite de acelea ale *cetăților* (sau „fortificațiilor independente“, cum le numește I. Glodariu). Așezările au, de regulă, o durată de folosire mai îndelungată decît fortificațiile ce le apără și, deci, cronologia așezării nu coincide cu cronologia lucrărilor de fortificație. După cum se știe, adesea, importante locuiri de tip *dava* din perioada clasică (sec. II î.e.n. — I e.n.) continuă sau suprapun, după o întrerupere, așezări din sec.

adîncit, tehnic, de arhitectură va pune în evidență similitudini sau elemente identice la fortificațiile ridicate sau refăcute în aceeași vreme, prin munca aceleiași echipe de arhitecți și meșteri pietrari. În acest fel s-ar putea preciza diferențiat amploarea reală a operei centralizate de fortificare atribuite lui Burebista, respectiv lui Decebal. Pe spații mai largi, o asemenea încercare de sincronizare ar fi de natură, pe de o parte, să stabilească evoluția tehnicii fortificațiilor și originea diferitelor ei elemente, iar, pe de altă parte, să constituie o bază temeinică pentru eventuale concluzii istorice. În măsura, doar, în care se constată faze sincrone de construcție și refacere, de distrugere parțială sau abandonare a fortificațiilor se poate face legătura cu evenimente istorice, atestate literar sau presupuse, care le vor fi acuzat. Pe același temei este posibilă o distincție clară între fenomenele de caracter local și cele de caracter general.

În lumina acestor considerații, mai mult teoretice, cercetările viitoare trebuie să evite unele tendințe ce se manifestă în prezent în încercările de a plasa în timp evoluția așezărilor, respectiv fortificațiile geto-dacice din perioada clasică. Pe de o parte, este vorba de tendința de a data începuturile lor mai timpuriu decît o permit materialele arheologice recoltate; este, între altele, cazul cetăților de la Costești și Ocnița, care, după autorii săpăturilor, ar începe încă din sec. II î.e.n., dar care nu au livrat mate-

Fig. 7. Cîrlomănești. Aspect din săpătură. Sanctuar rectangular cu altar de lut ornamentat.

Fig. 8. Cîrlomănești. Statuetă zoomorvă din lut (lup).

riale tipice din această vreme. Mai evidentă este, pe de altă parte, tendința de a fixa în bloc, fără argumente concrete, data finală a multor așezări și fortificații ale perioadei clasice la începutul sec. II e.n. Este ușor de sesizat aici influența considerentelor istorice asupra unor datări, care trebuie să se întemeieze înainte de toate pe faptele arheologice. Se pornește de la ideea preconcepută, după care numai războaiele traiane au putut pune capăt existenței acestor stațiuni, chiar și în zone care în mod sigur au rămas în afara teatrului de operațiuni militare și a granițelor viitoarei provincii (de ex.: în Crișana, Banat sau chiar în Moldova). Or, este un fapt constatat că într-o serie de astfel de stațiuni, precum Piatra Roșie, Piatra Craivii, Sighișoara-Wietenberg în Transilvania, Pecica în Banat sau Bîtea Doamnei în Moldova, lipsesc descoperirile sigure databile după primul sfert al sec. I e.n., ceea ce implică încetarea locuirii cu mai multe decenii înainte de momentul cuceririi romane. Avînd în vedere ansamblul datelor cronologice de care dispunem în prezent, se impune con-

cluzia că sfîrșitul unor davae și cetăți se plasează de-a lungul unei perioade de timp mai mari, ce a premeră cucerirea romană a Daciei, fiind legat ipotetic fie de evenimentele războinice ale vremii lui Burebista (Cetățeni, Zimnicea, Piscu Crăsani, Cîrlomănești), fie de acțiunile ofensive romane conduse de Sextus Aelius Catus (Popești) sau de Tiberius Plautius Silvanus Aelianus (Tinosu), fie de războaiele dacice ale lui Domitian și Traian. În sfîrșit, în unele cazuri va fi fost vorba de evenimentele politico-militare de importanță locală, neînregistrate de autorii antici.

Din cele spuse aici, rezultă necesitatea ca în studiul așezărilor și fortificațiilor geto-dace să se pună un accent mai mare pe problemele de cronologie. Mai ales, se simte nevoia publicării loturilor existente de materiale relevante cronologic din stațiunile cele mai importante ale celei de-a doua epoci a fierului, pe cît posibil în contextul lor exact de descoperire. Pe o astfel de bază lărgită, dezideratul unei cronologii proprii a civilizației geto-dace (paralele și independente de sistemele cronologice Latene și clasic, greco-roman) va putea fi atins într-un viitor nu prea îndepărtat, de acesta beneficiind nu numai domeniul special al așezărilor și fortificațiilor ci, în ansamblu, studiul istoriei strămoșilor îndepărtați ai poporului român.

● **Silvia TEODOR.** În ceea ce privește teritoriul est-carpatic, aici s-au făcut intense cercetări în cetățile dacice de la Răcătău, Brad și Poiana precum și în alte așezări întărite contemporane, cum sînt acelea de la Barboși, județul Galați, Cîndești și Fitionești, județul Vrancea, Bîtea Doamnei și Cozla, județul Neamț, Tisești, județul Bacău, și altele, o atenție deosebită acordîndu-se și numeroaselor așezări neîntărite care, cum s-a observat prin cartarea lor, sînt grupate în jurul acelor fortificate. Cele mai multe dintre așezările fortificate se află pe poziții dominante de teren, cum sînt terasele înalte din stînga Siretului unde s-au cercetat așezările de la Barboși, Poiana, Brad și Răcătău și, de asemenea, pe terase sau platouri amenajate pe dealurile de pe o parte sau alta a rîurilor Bistrița și Trotuș.

Facem precizarea că, în ansamblu, aceste cetăți se deosebesc între ele prin unele detalii privind sistemul de construcție al valului de pămînt însoțit de un șanț larg (Poiana, Cîndești, Brad), al zidului din piatră cu sau fără palisadă (Bîtea Doamnei, Cozla) sau numai palisadă și un șanț (Barboși). Cîteva din aceste cetăți, cum sînt cele de la Poiana, Cîndești, Brad, Răcătău, au fost locuite intens și în perioada anterioară cînd, alături de alte așezări getice fortificate din centrul și nordul Moldovei: Stînești (sec. VI—III î.e.n.), Cotnari (sec. V—III î.e.n.), Arsura (sec. IV—III î.e.n.), Moșna (sec. V—II î.e.n.), Bunești (sec. III î.e.n.) și altele — care erau reședințe administra-

tive, religioase și locuri de refugiu — au constituit un adevărat bastion împotriva numeroaselor invazii (sciți, celți, bastarni, sarmați), tot mai frecvente, începând din secolul V î.e.n., unele populații nord-estice fiind atrase de prosperitatea și bogăția cetăților grecești și așezărilor geto-dacice. În acest sens, menționez faptul că cetățile geto-dacice cu ziduri de piatră din Moldova, deși nu prezintă aceeași monumentalitate ca cele din Munții Orăștiei, se aseamănă în ceea ce privește amplasarea pe poziții înalte și dominante, amenajarea platoului și a teraselor, fortificarea pantelor cu ziduri de piatră sau palisadă, amenajarea în interior a unor sanctuare din aliniamente de tamburi etc.

În ultimii ani în cetatea de la Brad s-au făcut importante observații de ordin urbanistic, descoperindu-se o piață centrală pavată cu piatră, o locuință „palat” și lăcașuri de cult alcătuite asemenea celor din marile centre dacice din Munții Orăștiei.

Populația din așezările dacice fortificate a cunoscut o ascensiune rapidă începând cu secolul al III-lea î.e.n. și mai ales în perioada Burebista—Decebal cînd, așa cum se poate ușor remarca din descoperirile arheologice recente, s-au dezvoltat agricultura, meșteșugurile, în special metalurgia fierului, orfevreria, olăritul, apoi artele ș.a. Ultimele cercetări efectuate în cetatea dacică de la Poiana, județul Galați, identificată în anul 1931 de către Radu Vulpe cu *Piroboridava* din *Geografia* lui Ptolemeu, atestă, pe lângă o remarcabilă dezvoltare a civilizației locale, și intense legături cu lumea grecească și romană. Descoperirea din 1985 a unui tezaur monetar callatian din bronz din perioada autonomă, alături de alte multe obiecte grecești, indică prezența efectivă, aici, a negustorilor greci, ilustrînd, și pe plan istoric, o strînsă legătură care a existat permanent și nemijlocit cu coloniile grecești vest-pontice. Aceste legături și influențe se remarcă în general în toate categoriile de obiecte descoperite și mai ales în ceramică. Modelele importate se impun prin calitatea lor și se alătură elementelor tradiționale iar unele, cum sînt uneltele din fier folosite în agricultură, datorită randamentului lor superior, înlocuiesc uneori vechile unelte mai puțin rentabile. Se poate demonstra că în ultimele niveluri de locuire (Poiana III—IV), accesoriile de îmbrăcăminte, podoabe (fibulele, cerceii, brățările și altele) sînt lucrute pe loc în atelier propriu, dacii de aici lărgindu-și preocupările în toate domeniile artisanale.

Se înțelege că nu toate cetățile geto-dacice din teritoriul est-carpatic au atins importanța economică a acelor de la Poiana, Brad sau Barboși, importante centre meșteșugărești și negustorești. Unele, precum cetățile de la Bitca Doamnei, Cozla și Titelca-Tisești, de exemplu, se dezvoltă mai mult ca centre militare și religioase, ele fiind amplasate astfel, ca și cetatea de la Barboși, pentru a asigura apărarea împotriva unor invazii de dincolo de munți sau din sudul Dunării.

După transformarea Daciei în provincie romană, la est de Carpați nu s-au mai amenajat așezări fortificate, populația dacică în curs de romanizare preferînd așezările deschise, întinse ca suprafață, cum sînt cele de la Dumbrava, județul Iași, Cucorăni, județul Botoșani, și altele, în care s-au efectuat, de asemenea, intense cercetări.

● **Panaît I. PANAIT.** Teritoriul Bucureștilor a cunoscut în ultimii ani o intensă investigație arheologică, condiționată, în multe puncte, de amplele transformări edil-tar-urbanistice. Practic se organizează, anual, șapte pînă la zece șantiere, în afara intervențiilor din zonele de construcții. Cele mai valoroase descoperiri ale anilor 1984—1985 privind civilizația traco-geto-dacă provin din stațiunea Chitila-Fermă. Primele intervenții pe acest mal al luncii joase a Colentinei s-au făcut de către Vasile Boroneanț în 1983. Campaniile 1984—1985 au confirmat, cu argumente incontestabile, că la Chitila-Fermă a existat o așezare „tip Coslogeni” care se constituie ca o verigă de legătură între intensă etapă de locuire din epoca bronzului, cultura Tei, și Hallstatt. Au fost studiate cîteva locuințe în care s-a găsit o cantitate apreci-

Fig. 9. Cadre didactice și studenți de la Facultatea de istorie și filozofie pe șantierul arheologic Vitan-Bîrzești, București.

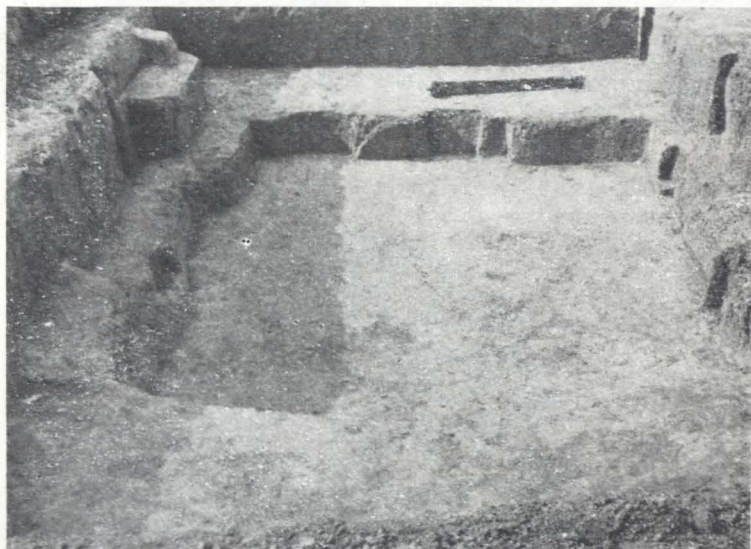

Fig. 10. Șantierul arheologic Vitan-Bîrzești. Locuința nr. 22.

abilă de vase din lut, precum și cîteva obiecte din metal considerate de către descoperitorul lor a fi „primele și cele mai vechi cunoscute pînă acum din prima epocă a fierului în Cîmpia Română”. Este vorba de un cuțit, o sulă, un ac de cusut cu urechi și o aplică semilunară. Cronologic, monumentele de la Chitila sînt mai tîrzii decît acelea de la Radovanu, aparținînd culturii Coslogeni dar anterioare vestigiilor de la Cățelu Nou.

Mileniul I a fost în atenția arheologilor din cadrul Muzeului de Istorie și Artă al municipiului București prin săpăturile de la Militari—Cîmpul Boja și Vitan—Bîrzești. În această stațiune, plasată în vatra fostului sat Bîrzești, a existat, în sec. II—III, o așezare a dacilor liberi în inventarul căreia sînt prezente și obiecte de factură romană. Într-una din locuințe s-au găsit o situlă romană, ceramică roșie romană provincială alături de vase Latene ș.a.

● **Gheorghe POPILIAN.** Cercetările arheologice din ultimii ani efectuate în Oltenia constituie un deosebit progres în ceea ce privește cunoașterea culturii materiale și spirituale a geto-dacilor.

Dacă, pînă nu de mult, cercetările arheologice se limitau la marele complex de la Oenița, cetatea de la Polovragi și la alte cîteva așezări mai mici, cele efectuate, în prezent, în fortificațiile geto-dacice de la Coțofenii din Dos, Bizdina, Sucidava și Sprincenata au lărgit nebănuit de mult orizontul cunoștințelor despre această epocă.

Primele fortificații din așezarea de la Coțofenii din Dos datează, după cum o afirmă Vlad Zirra, conducătorul săpăturilor arheologice, de la jumătatea secolului al V-lea î.e.n., avînd asemănări evidente cu așezările fortificate de la Stîncești, Moșna, Cotnari ș.a., din nordul Moldovei. Cetatea de la Coțofeni se deosebește însă prin faptul că, alături de olăria locală, lucrată cu mîna, ca-

racteristică pentru tot spațiul getic, se găsește d'în plin ceramica de inspirație greacă. De altfel atestarea, fără nici un echivoc, a legăturilor geto-dacilor din această regiune cu lumea grecească o constituie numeroasele fragmente ceramice din categoria cu „figuri roșii“, produs prin excelență al civilizației grecești.

Sistemul de fortificație consta dintr-un zid apărat de un șanț săpat în față. Construit din cărămizi de mari dimensiuni, zidul avea două fețe exterioare între care era plasat un emplecton.

Același sistem de fortificație a existat la Bizdina, așezată pe dreapta Jiului, la circa 35 km spre sud de Coțofeni. C. Tătulea a datat această cetate în a doua jumătate a secolului al IV-lea. Chiar dacă există un decalaj cronologic între începuturile acestor două cetăți, totuși, datorită faptului că acestea continuă să fie locuite, cu unele mici întreruperi, pînă în secolul I e.n., ele pot fi considerate contemporane. Există, după cum rezultă din cercetările efectuate acum, este adevărat nu prea intense, similitudini în construcția fortificațiilor, a locuințelor și în inventarul arheologic. Aceste cetăți geto-dacice constituiau un adevărat sistem de apărare a văii Jiului, din care mai făceau parte fortificațiile încă necercetate (sau cercetate parțial) de la Dobrești, Padea, Bucovăț, Susița, Poiana, precum și cele de la Izvor, Godeni, Stoina și Căpreni de pe Valea Amaradiiei.

O altă categorie de *davae* geto-dacice o reprezintă cele constituite în secolul al II-lea î.e.n. În general, sistemul de fortificație din această categorie constă dintr-un șanț și un val.

Rezultatele cele mai spectaculoase sînt cele obținute de C. Preda în cetatea de la Sprîncenata (jud. Olt), aflată pe malul stîng al Oltului, și de C. Tătulea la Sucidava, cu unele constatări legate de eventuala stabilire a momentului dispariției *davaelor* geto-dacice de la sud de Carpați — după opinia acestor cercetători — în a doua jumătate a secolului I e.n., în urma apariției romanilor la Dunărea de Jos, și nu la mijlocul secolului I î.e.n. în urma acțiunii lui Burebista.

● **Adrian RĂDULESCU.** Cercetările arheologice întreprinse în Dobrogea, în ultimele decenii, au relevat, printre altele, bogăția deosebită a civilizației geto-dace pentru tot intervalul corespunzător sec. VI—I î.e.n. Oriizontului cultural getic timpuriu îi corespund așezările de tipul celor de la Tariverde, Nuntași, Vișina, Sarichioi, Sarinasuf, precum și marile cetăți de refugiu de la Beidaud și Beștepe. Lui i se integrează, de asemenea, marile necropole de incinerare din sec. V—IV î.e.n. de la Satu Nou, Bugeac, Enisala, Murighiol, Canlia etc.

Cultura autohtonă este unitară în esență pe întreg teritoriul locuit de geți; unele elemente aparte ale civilizației autohtone din Dobrogea se datorează doar contactului mai timpuriu cu civilizația greacă, ce a determinat și trecerea mai rapidă către forme de manifestare speci-

Fig. 11. Satu Nou (comuna Oltina, jud. Constanța), 1983. Zidul de incintă al cetății dacice de la Valea lui Voicu.

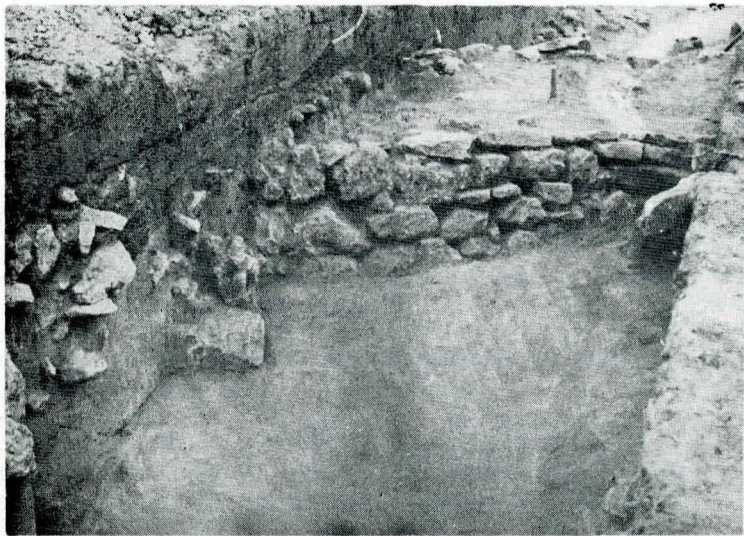

Fig. 12. Satu Nou, 1984. Zidul de incintă văzut dinspre Sud.

fice celei de-a doua epoci a fierului.

Secolele VII—VI î.e.n. au fost pentru Dobrogea o epocă de adînci transformări în cadrul societății băștinașe traco-getice. Judecată în context sud-est european, civilizația geto-dacică din Dobrogea înregistrase progrese substanțiale ca urmare a dezvoltării sale locale.

Prin întemeierea Histriei, Tomisului și Callatisului, asistăm la fenomenul pătrunderii civilizației grecești și pe litoralul vest-pontic, fapt ce nu a fost izolat ci s-a încadrat în vastul proces de colonizare greacă, ce s-a petrecut la Marea Mediterană și Marea Neagră. Geto-dacii vor prelua în mod creator o serie întreagă de elemente materiale și spirituale ale civilizației helene. Colonizarea greacă a litoralului, cu efecte ce au depășit aria Dobrogei, a însemnat un nou impuls sudic asupra permanentei dezvoltări a societății autohtone geto-dace.

Că a fost un întins proces de simbioză între cele două civilizații — grecească și geto-dacică — o demonstrează atît vechile descoperiri din orașele grecești Histria, Tomis și Callatis, dar și din teritoriile lor rurale (ex.: Tariverde), cît și descoperirile mai recente de la Istria, Cogealac, Nuntași (toate aflate în teritoriul histrian) și mai ales cele din fortificația greco-indigenă de la Albești.

Un important cîștig al cercetării arheologice din ultima vreme l-a reprezentat identificarea primelor *davae* în Dobrogea, care par să se dateze în sec. III—I î.e.n., respectiv în perioada maximei înfloriri a civilizației geto-dace. La Satu Nou, com. Oltina, în punctul „Valea lui Voicu“ a început relativ recent cercetarea unei asemenea dave care, prin modul de amplasare (pe un martor de eroziune care domină Valea Dunării pe o mare distanță), sistemul de fortificare (val și zid de apărare), tipurile de locuințe și alte complexe anexe (cuptoare, vetre), se integrează cunoscutului sistem de fortificație geto-dacic din perioada clasică (fig. 11—12). Deși cercetările sînt abia la început, ele au putut pune în evidență grosimea deosebită a stratului de locuire de aici (de peste 2,50 m), precum și legăturile strînse avute cu orașele grecești de pe litoralul vest-pontic. Acestui sistem autohton de apărare îi aparțin și alte *davae* identificate prin cercetări periegetice și aerofotogrammetrice (acestea din urmă efectuate de Simion Al. Ștefan de la Muzeul de Istorie

al R. S. România — București) la Izvoarele, Aliman, Rasova etc. Prin tot ceea ce au mai reprezentativ, *davaele* getice identificate recent în Dobrogea sînt întru totul asemănătoare centrelor politico-militare de același tip de la Răcătău, Brad, Barboși, Cîrlomănești, Piscu Crăsani, Ocnița, Sprîncenata ș.a.

● **SZEKELY Zoltan.** Cercetările întreprinse, în ultimii ani, în văile Oltului și Tîrnavei Mari permit o mai bună cunoaștere a tipologiei așezărilor și a locuințelor populației dacice, cu desprinderea unor concluzii de ordin cronologic. În general, așezările dacice se află pe terasele riurilor sau în văile laterale ale acestora (Sf. Gheorghe, Reci, Cernat, Turia, Moacșa, Sălașuri, Filiaș), nefiind întărite cu șanț și val. Faptul că așezările se află, de obicei, pe teren deschis indică drept ocupație de bază a populației agricultura și creșterea vitelor. La Cristur (jud. Harghita) și la Sălașuri (jud. Mureș), forma de locuire a fost bordeiul în pămînt de formă pătrată (dimensiunile de 4 × 4 m), cu vatra lutuită de formă dreptunghiulară; pe baza ceramicii cu grafit găsite în bordei, așezările de la Cristur se încadrează în Latène II. Așezarea de la Sălașuri cu locuință de formă dreptunghiulară se poate data, pe baza monedelor republicane romane, în secolul I î.e.n. În valea Oltului, o așezare situată pe vîrfului unui munte denumit „Vîrf ascuțit“ este datată de două monede de argint — imitații locale după drahmele lui Alexandru Macedon.

În afară de așezări deschise, neîntărite, dacii au construit, în această parte a țării noastre, cetăți și așezări fortificate înconjurată cu zid de piatră sau de pămînt și șanț (Covasna, Valea Casinului, Jigodin, Racu, Zetea etc.), ce au servit, în caz de pericol, drept refugiu pentru populație.

Tipurile de locuințe dacice — semibordeiul și locuința de suprafață — s-au dezvoltat pe fond local din prima vîrstă a fierului. Cetățile construite pe dealuri apărate cu val de piatră, cu șanț sau cu zid de piatră arată un sistem de fortificare specific local.

Etnosul autohton geto-dacic și sinteza daco-romană

Ce descoperiri deosebite ilustrează continuitatea locuirii și unitatea culturii materiale și spirituale a populației autohtone pe întreg teritoriul de azi al țării noastre?

Locusteni și Gropșani, două mari stațiuni arheologice din Oltenia

Domus procuratoris la Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Teritoriul histrian în atenția cercetărilor arheologice sistematice

Cultura Dridu — moment de încheiere a procesului de etnogeneză românească

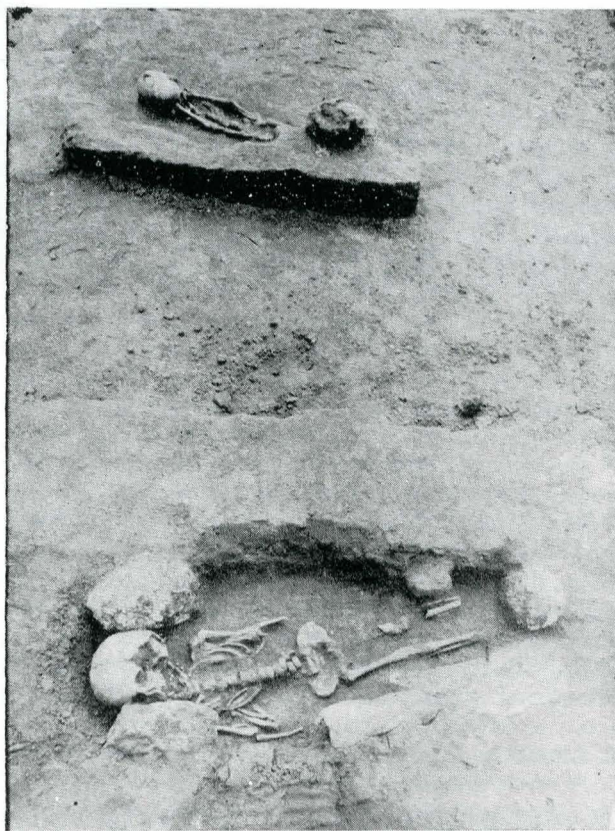
● **Gheorghe POPILIAN.** Cele mai spectaculoase rezultate ale cercetării arheologice românești din ultimii ani au fost obținute în direcția unei depline argumentări a continuității dacice și daco-romane. Este îndeajuns să amintim aici cercetările efectuate la Soporu de Cîmpie, Obreja (din Transilvania), Locusteni (din Oltenia) și Enisala (din Dobrogea) ale căror rezultate dovedesc, nelăsînd loc nici unei îndoieli, persistența dacilor în timpul stăpînirii romane în Dacia și Moesia.

În ultimii doi ani, descoperirilor mai vechi din Oltenia li se pot adăuga datele noi obținute, fie prin cercetări de suprafață (Chindenii, Ghercești, Pielești, Drănic etc.), fie prin săpături arheologice (Dioști, jud. Dolj). Săpăturile de la Dioști, efectuate într-o necropolă daco-romană din sec. II—III, au scos la iveală morminte (asemănătoare cu cele de la Locusteni) în care, alături de material de pură factură romană, persistă și material de tradiție dacică.

Cercetările recente, prin numărul și varietatea lor, confirmă continuitatea daco-romană după retragerea administrației romane din Dacia, astfel că vechea și falsă „teorie“ a retragerii din Dacia a întregii populații, sus-

Fig. 13—14. Locusteni (jud. Dolj). Necropolă daco-romană (sec. II—III e.n.). Morminte de incinerare și inhumație.

ținută de adepții lui Roesler, este acum infirmată pe deplin de noile documente arheologice.

Așezarea nr. 2 de la Locusteni, săpată aproape în întregime, datează din secolele IV—V e.n. Sistemul de construcție al locuințelor, instalațiilor de încălzire, ceramica, întreaga cultură materială indică faptul că locuitorii din această așezare erau urmașii aceleiași populații daco-romane din secolele anterioare, care a continuat să viețuiască pe același teritoriu. Retragerea armatei și administrației romane de la nordul Dunării nu a însemnat evacuarea populației romanizate din Dacia și nici schimbarea totală a statutului acestor regiuni. Pentru statul roman, retragerea lui Aurelian nu părea decît o măsură temporară, dictată de împrejurări de moment, iar Dacia nu constituia un teritoriu pierdut pentru totdeauna. Refacerea spectaculoasă a autorității romane la nordul Dunării de către Constantin cel Mare confirmă acest lucru.

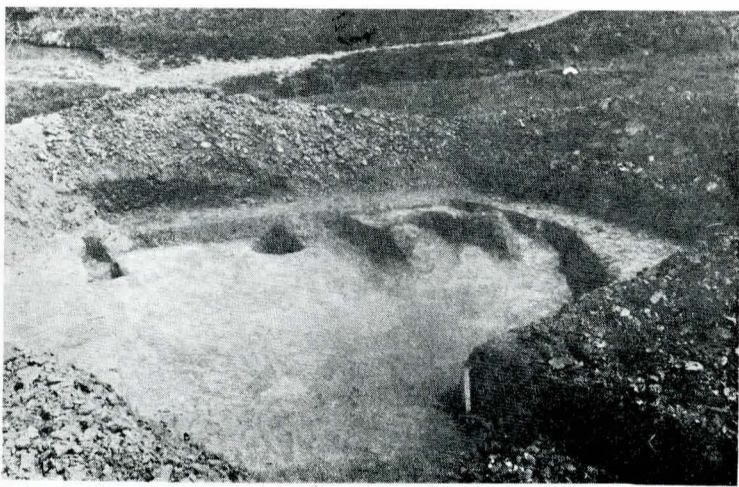

Fig. 15. Groșșani (jud. Dolj). Locuință din sec. VI e.n.

Aria de răspândire a culturii daco-romane din secolele IV—V cuprinde aproape întregul teritoriu al Daciei. În ceea ce privește Oltenia se acreditase ideea că această arie ar fi limitată la nord de *Brazda lui Novac*, dar cercetări recente au reperat mai multe așezări din această perioadă, printre care amintim numai pe aceea de la Groșșani, cercetată prin săpături sistematice. Este important de menționat că daco-romanii din nordul Dunării n-au întrerupt contactele economice, politice și spirituale cu lumea romano-bizantină din sudul Dunării. Această realitate este oglindită de materialele arheologice descoperite în timpul săpăturilor.

Și pentru veacurile următoare, care, pînă nu de mult, nu erau prea bine cunoscute în Oltenia, în ultimii ani săpăturile de la Groșșani au scos la iveală foarte multe materiale care se constituie în dovezi ale continuității noastre (fig. 15). Nu insistăm prea mult asupra tuturor categoriilor de materiale, ci ne mulțumim a scoate în evidență un singur fapt și anume acela al unității culturii materiale și spirituale a autohtonilor din această epocă de pe tot teritoriul țării noastre de azi. Această unitate se manifestă în modul de construcție al locuințelor, în ceramică etc. Unitatea culturală din secolele V—VII e.n. se datorează faptului că populația care a creat această cultură s-a dezvoltat tot pe un fond anterior unitar daco-roman. Această concluzie este valabilă atît pentru regiunile implicate direct în procesul romanizării cît și pentru acelea care n-au făcut parte din provincia romană Dacia.

● **Ioan PISO.** Interesul pe care-l trezesc cercetările arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa se datorează mai multor împrejurări: avem de-a face cu primul și cel mai venerabil oraș al Daciei romane, a fost capitala provinciei și, ceea ce rareori întîlnim pe cuprinsul Imperiului roman, se află într-o excelentă stare de conservare.

Mă voi opri pentru început la rolul de capitală a provinciei. Termenul de capitală nu trebuie înțeles în sens modern, ci în primul rînd ca sediu al unor înalți funcționari imperiali sau al unora dintre atribuțiunile acestora. Dacă privim lucrurile în felul acesta, descoperim că Sarmizegetusa nu a fost singura capitală a Daciei romane. Să-l luăm, de pildă, pe guvernatorul senatorial (*legatus Augusti pro praetore*) al provinciei, indiferent dacă prin provincie înțelegem Dacia din vremea lui Traian, Dacia Superior sau cele trei Dacii de după reforma lui Marcus Aurelius. Nu se poate nega că sediul său de comandant militar este în primul rînd pretoriul din castrul Legiunii a XIII-a Gemina de la Apulum, dar există argumente că jurisdicția civilă o exercita de obicei la Sarmizegetusa. Argumentul principal este următorul: La Sarmizegetusa se afla sediul procuratorului financiar al Daciei traiane, apoi al Daciei Superior și, în sfîrșit, al Daciei Apulensis, ori știm despre acesta din urmă că, în secolul III, îl putea înlocui ca *vice praesidis* pe guvernatorul senatorial în anumite funcții, în primul rînd în jurisdicția civilă, atunci cînd acesta se afla într-o expediție. Este deci evident că la Sarmizegetusa se afla ceea ce am numi principalul

scaun de judecată al provinciei. Unul dintre principalele rezultate ale cercetărilor din ultimii ani a fost descoperirea și identificarea sediului procuratorului financiar al Daciei Apulensis. Obiectivul, pe care-l numim *domus procuratoris*, se găsește în interiorul zidurilor, în locul intrat în literatura arheologică sub numele de Grohotea Tornească. El este mărginit spre vest de *cardo maximus*, iar spre nord de zidul nordic al orașului, ocupînd o *insula* supradimensionată. A fost pînă acum identificat în cadrul complexului un mare *horreum*, care, judecînd după marea număr de țigle purtînd ștampila Legiunii a IV-a Flavia Felix, trebuie să fi fost construit sub împăratul Traian. Acest *horreum* mărginește o *area sacra*, adică un spațiu consacrat aflat în legătură cu sanctuarul instituției. Monumentele din *area sacra* sînt cele care definesc rostul acestui spațiu și al întregului complex. Au fost descoperite 50 de monumente epigrafice de marmură: altare, baze de statui și plăci votive, dintre care multe întregi. Aproape în toate inscripțiile în care s-a păstrat numele dedicantului, acesta este procuratorul financiar al Daciei Apulensis. De-aici, de la *domus procuratoris*, porneau toate firele administrației imperiale, de aici era plătită solda trupelor și tot de aici erau supravegheați guvernatorii senatoriali, care, din pricina originii lor, erau mai puțin siguri din punct de vedere politic. Întreaga *domus procuratoris* era supusă exclusiv justiției procuratorului și se bucura de ceva asemănător cu ceea ce am numi astăzi drept de extraterritorialitate.

În cursul campaniei din 1985 a fost stabilită limita sudică a complexului. Au fost dezvelite cîteva camere, servind probabil drept oficii pentru funcționarii inferiori.

Săpăturile de la Grohotea Tornească sînt importante întii fiindcă au scos la iveală, pentru prima oară în imperiu, sediul unui înalt funcționar imperial. Sîntem, deci, curioși să aflăm care sînt celelalte părți componente ale unui asemenea sediu. Nu puteau lipsi o basilică, unde era exercitată jurisdicția, un *tabularium*, unde era păstrată arhiva, și nici locuința însăși, pe care o bănuim somptuoasă, a procuratorului însuși.

Grohotea Tornească este importantă și pentru un alt motiv. Aici a putut fi surprinsă, mai ales în cursul cercetărilor din anul 1985, o spectaculoasă locuire post-romană. Vom începe cu observația că inscripțiile cele mai tîrzii găsite în *area sacra* datează din anii 242—245 și 251—253. Cîndva după această dată o parte din clădiri au fost dezafectate și au fost construite altele noi, de pildă chiar în *area sacra*. Inscriptiile amintite și statuile de divinități sparte, se pare, intenționat și împrăștiate pe o mare suprafață, se află în dărîmătura de sub noile construcții. Cum este greu de crezut că i s-ar fi permis cuiva să se războiască în timpul provinciei cu statuile divinităților, avem tot dreptul să presupunem că zidurile cu pricina vor fi construite după părăsirea oficială a Daciei din 271. Ar fi și greu de închipuit că populația rămasă ar fi uitat de la o zi la alta cum se construiesc zidurile cu mortar. Oricum am răspunde la aceste întrebări, un lucru este sigur: toate zidurile romane, inclusiv cele mai tîrzii, au fost rupte de un adevărat sistem de canale de drenaj. De ce a fost nevoie de acestea? După anul 271 șanțurile de apărare ale orașului nu au mai fost întreținute și s-au umplut cu apă, ceea ce a dus la ridicarea pînzei freatice și la inundații în timpul ploilor. Canalele ocoleau și deservau locuințele. Una dintre aceste locuințe, avînd o structură de lemn, a fost cercetată în anul 1985. Distingem, prin urmare, două faze de locuire postromană în Grohotea Tornească — una în care s-au utilizat încă structuri de piatră și a doua, după dărîmarea în mare parte a zidurilor, cînd erau, se pare, preferate structurile de lemn. În zonă am descoperit ceramică databilă din secolul IV pînă prin secolele VIII—IX. Precizările privind cronologia așezării postromane le așteptăm de la cercetările viitoare.

În ceea ce privește planurile de viitor, dorim, din motive lesne de înțeles, să ne concentrăm eforturile asupra sediului procuratorului financiar din Grohotea

Tornească, dar și asupra celui mai grandios monument săpat la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, cel cunoscut sub numele de *aedes Augustalium*. De la săpăturile întreprinse aici cu multă competență de C. Daicoviciu, dar rămase, din păcate, neterminată, s-au scurs 60 de ani, perioadă în care au apărut în Italia și diverse provincii numeroase analogii, creîndu-se posibilități de reinterpretare. Este ceea ce am încercat să fac împreună cu colegul Alexandru Diaconescu. Concluziile noastre, care vor fi în curînd publicate, sînt în esență următoarele: Avem la început de-a face cu un for religios, în al cărui capăt vestic se află Capitoliul, încă nesăpat. Acestui for religios i s-a adăugat un for administrativ, intrat în mod eronat în literatură sub numele de Palat al Augustalilor. În for se intra din spre *cardo maximus* printr-o poartă triumfală încă nedevelită. Curtea era mărginită înspre est și vest de criptoporticuri, iar în centrul ei se afla o statuie imperială ecvestră, ca în forul lui Traian din Roma. Așa-zisa „curte mică a Palatului Augustalilor“ este de fapt o basilică, locul unde-și exercitau jurisdicția duumvirii coloniei. În partea de est și de vest a basilicii se află câte un *tribunal*. Sub cel de est se găsește carcera și nu o cameră de tezaur. Basilica era mărginită spre sud de un rînd de încăperi, între care încăperea centrală a putut fi identificată pe baze epigrafice și a analogiilor cu *curia*, deci cu sediul ordinului decurionilor. Sub *curia* se află două camere de tezaur și nu cisterne, cum se crezuse. Alte două încăperi serveau drept sedii duumvirilor și edililor, iar *aedes Augustalium*, atestată epigrafic, nu ocupa mai mult decît o încăpere amenajată ulterior.

Sarmizegetusa pierde deci un Palat al Augustalilor, dar cîștigă un nou for. Nu ne îndoim că săparea întregii zone în viitorii ani va aduce numeroase date valoroase pentru istoria Daciei și pentru întreaga istorie romană.

Rezultatele științifice, oricît de impresionante, ar putea fi umbrite dacă nu vom fi în stare să conservăm monumentele în ritmul cercetării. Rugăm, deci, să ni se acorde tot sprijinul pentru ca Sarmizegetusa romană să devină ceea ce merită să fie — una dintre cele mai frumoase și mai căutate stațiuni arheologice din sud-estul Europei.

● **SZEKELY Zoltan.** Prezența populației dacice sub stăpînirea romană este atestată în sud-estul Transilvaniei de descoperirile arheologice de la Simonești (jud. Harghita), așezările de la Sf. Gheorghe, Reci și castelele romane de la Brețcu, Olteni și Boroșneu Mare (jud. Co-

vasna). Așezarea de la Simonești este datată de o monedă romană imperială din a doua jumătate a secolului II e.n., iar vasele dacice găsite în lagărele militare amintite atestă existența populației dacice în sec. II—III e.n. Permanența și continuitatea populației daco-romane sînt dovedite de o ceașcă dacică găsită în așezarea de la Reci, datată de moneda împăratului Constantius II în sec. IV e.n., iar descoperirile daco-romane de la Poian și Bezid (sec. V—VI e.n.) ilustrează evoluția istorică a populației la mijlocul mileniului I. Din etapa următoare, secolele VI—VIII e.n., descoperirile din valea Tîrnavei Mari, de la Filiași, Cristur, Simonești în valea Oltului, la Poian, Angheluș, Sf. Gheorghe, Cernat atestă o continuitate a populației și a culturii autohtone, conviețuirea cu slavii încheiată prin asimilarea acestora din urmă. În sec. VIII e.n. se dezvoltă o cultură unitară care are la bază cultura daco-romană și influența bizantină. Dezvoltarea acestei culturi se poate urmări în întreg inventarul locuințelor din așezările de la Angheluș și Cernat pînă în sec. XI. Populația autohtonă din etapa Poian (sec. V—VI) era deja creștină, dovadă fiind cele două vase decorate cu cruci găsite în așezarea de la Poian și o amforă cu semn creștin, găsită la Tîrgu Secuiesc (fig. 18).

Cercetările executate în sud-estul Transilvaniei au dovedit astfel o continuitate de locuire în zonă din cele mai vechi timpuri și de-a lungul primului mileniu al e.n.; descoperirile arheologice prezintă un aspect rural al culturii populației autohtone care, avînd o origine comună daco-romană, s-a dezvoltat unitar, în cursul mileniului I, pe ambii versanți ai Carpaților.

● **Adrian RĂDULESCU.** Un fenomen care se poate sesiza și pe care îl subliniem — în ciuda unei puternice înfrîuriri a civilizației grecești și apoi a celei romane — este acela al persistenței etnosului autohton geto-dacic pînă în sec. III e.n. Astfel, în diferite complexe funerare din Dobrogea, precum și în așezări rurale, toate datate în sec. I—III e.n., s-au găsit, alături de ceramică romană, vase getice dintre cele mai tipice.

Începuturile stăpînirii romane la gurile Dunării au fost extrem de anevoioase și, de fapt, inițial, numai cele trei orașe de pe țărmul mării, cu micile lor zone înconjurătoare, constituiau posesiunea directă a romanilor, ele fiind puse sub oblăduirea guvernatorului Macedoniei.

Cucerirea Dobrogei de către romani s-a încheiat — după cum se știe — în anul 27 î.e.n. Pentru a opri răs-

Fig. 16. Vas de lut din sec. VIII descoperit la Poian (jud. Covasna).

Fig. 17. Cap de zeiță descoperit în castrul roman de la Olteni (jud. Covasna).

Fig. 18. Amforă din secolul V, descoperită la Tîrgu Secuiesc.

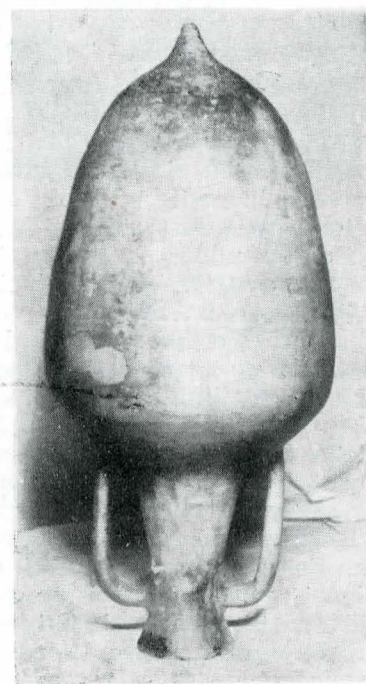

Fig. 19. Vedere generală asupra aşezării din secolele VI—VII de la Bezid, jud. Harghita.

Fig. 20. Aspect de şantier în aşezarea (sec. VII—VIII) de la Cernat, jud. Covasna.

Fig. 21. Monumentul *Tropaeum Traiani*, vedere după restaurarea ştiinţifică efectuată în ultimii ani.

Fig. 22. Rasova, 1983. Interiorul castrului roman.

coalele geţilor şi luptele dinastice din cadrul regatului trac, romanii vor întreprinde reforme administrative în urma cărora Dobrogea va face parte din provincia Moesia începând cu anul 46 e.n.

Procesul de romanizare în Dobrogea a fost deosebit de amplu şi profund, civilizaţia romană pătrunzând pe întregul teritoriu al Dobrogei. Pe lângă vechile oraşe greceşti, care vor cunoaşte din ce în ce mai mult civilizaţia romană, în sec. I—VI e.n. vor fi construite numeroase alte oraşe, cetăţi şi fortificaţii. O atenţie specială va fi acordată cetăţilor de pe limesul dunărean: *Durostorum*, *Sacidava*, *Axiopolis*, *Troesmis*, *Noviodunum*, *Aegyssus* ş.a., dar şi oraşelor din centrul Dobrogei (*Tropaeum Traiani*, *Ulmelum* etc.) — puternice centre de iradiere a civilizaţiei romane în mediul autohton geto-dacic.

Stăpînirea romană, procesul de formare a poporului român, înalta civilizaţie romană din Dobrogea sînt în mod excepţional ilustrate de monumentul triumfal de la Adamclisi, a cărui conservare (nucleul şi metopele) reprezintă un model muzeografic şi ştiinţific (fig. 21).

Dezvoltarea economică a Dobrogei, petrecută, cu mici întreruperi, pînă în sec. VI e.n., a fost brusc întreruptă de invaziile avaro-slave şi bulgare, care au zdruncinat şi Imperiul bizantin. Trebuie însă reliefat faptul că deja în sec. I—II e.n. exista aici o populaţie numeroasă, deja romanizată, procesul de însuşire a civilizaţiei romane continuînd şi adîncindu-se continuu timp de alte patru secole.

● **Dan Gh. TEODOR.** În legătură cu problema fundamentală a istoriei poporului nostru, aceea a etnogenezei şi continuităţii româneşti, în decursul anilor au fost constant coroborate datele oferite de izvoarele scrise cu dovezile arheologice, precum şi cu cele lingvistice, antropologice sau etnologice, ceea ce a dus la obţinerea unor serii de rezultate de un mare interes ştiinţific, vizînd îndeosebi aspecte de ordin social-economic, cultural sau cronologic, pe temeiul cărora s-a putut contura tabloul de ansamblu al evoluţiei societăţii vechi româneşti din mileniul I al erei noastre.

În ceea ce priveşte procesul de formare a poporului şi a limbii române, avem în vedere îndeosebi aspectele cele mai importante referitoare la continuitatea dacică, apoi aceea romană, etapele şi amploarea procesului de romanizare, continuitatea daco-romană după retragerea administraţiei romane, aria geografică în care s-a desfăşurat etnogeneza românească şi, în sfîrşit, epoca în care poate fi considerată definitiv încheiată.

Numeroase aşezări și necropole descoperite pe întreg cuprinsul vechii Dacii, încadrate în aspectele de civilizație provincial romană, precum acelea de tip *Bratei-Sighișoara*, *Berea-Ciumești*, *Cireșanu-Ipotesti* și *Costișa-Botoșana* care, cu ariile lor de difuziune, acoperă tot teritoriul locuit altădată de către daci, dovedesc cât se poate de clar că procesul de romanizare a populației autohtone se generalizase treptat, cuprinzând întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic.

Cultura materială și spirituală a dacilor din teritoriul est carpatic a fost temeinic studiată prin intermediul unor numeroase săpături arheologice, dintre care cele mai importante sînt acelea de la Zvoriștea (jud. Suceava), Cucorâni (jud. Botoșani), Nicolina—Iasi, Poieniști și Drăgești (jud. Vaslui) și altele. Prin aceste cercetări s-au putut preciza numeroasele influențe sau elemente ale civilizației romane, pe care cultura dacilor liberi le-a asimilat în decursul a cîtorva secole de strîns și multiple relații, se poate spune cu aceleași consecințe ca și teritoriile care au făcut parte din provincia romană Dacia.

Confruntată cu fenomenul marilor migrații încă din sec. III e.n., Moldova va avea de suferit consecințele acestor pătrunderi de populații în tot timpul primului mileniu al e.n. Este meritul cercetărilor arheologice ca acelea întreprinse la Liteni și Botoșana (jud. Suceava), Miorcani și Nichiteni (jud. Botoșani), Lețcani și Nicolina (jud. Iasi), Costișa și Davideni (jud. Neamț), Dodești, Birlad-Valea Seacă și Bogdănești (jud. Vaslui) ș.a. de a fi relevat mai concret atît conținutul civilizației autohtone din veacurile IV și V e.n., cît și cultura materială a sarmaților, goților sau taifalilor cu care băștinașii au venit în contact.

Procesul istoric de formare a poporului român s-a bucurat de o atenție deosebită; au fost continuate săpăturile în cunoscutul centru meșteșugăresc de la Lozna-Străteni (jud. Botoșani), datînd din sec. VI—VIII, precum și aşezările de la Drăgești, Gura Idrici și Banca (jud. Vaslui) și Izvoare-Bahna (jud. Neamț). Întreprinse în scopul cercetării exhaustive a obiectivelor menționate, săpăturile arheologice din ultimii ani oferă, neîndoelnic, noi și importante dovezi de ordin științific prin intermediul cărora va fi posibilă elucidarea unor importante aspecte din îndelungata și complexa evoluție a societății locale de la est de Carpați.

Lăudabil este aportul tot atît de însemnat adus de cercetările arheologice din această parte a țării noastre și în ceea ce privește cunoașterea perioadei secolelor VIII—IX, vreme cînd se consideră că procesul de etnogeneză românească se încheiase. În acest sens, valoroase rezultate au oferit cercetările de la Oituz (jud. Bacău), Fălciu și Epureni (jud. Vaslui), Cîmpineanca și Budești (jud. Vrancea) și, mai recent, cele de la Borniș și Izvoare-Bahna (jud. Neamț). Prin aceste săpături s-au obținut noi dovezi despre conținutul culturii vechi românești de tip *Dridu*, răspîndită de altfel pe întreg teritoriul carpato-dunăreano-pontic, despre etapele ei de evoluție, precum și despre cronologia și interferențele ei. Relevînd unitatea evidentă a civilizației autohtone de la est de Carpați cu restul teritoriului vechii Dacii, cercetările arheologice întreprinse în ultimii ani în Moldova au pus la dispoziție date noi, pe temeiul cărora s-au putut defini componentele etnice de bază care au participat la procesul de etnogeneză românească.

Monumentele medievale — mărturii elocvente ale permanenței și unității istorice românești

Civilizația medievală românească — proces unitar pe tot spațiul românesc

● **Radu POPA.** Cu cîteva decenii în urmă, seria cronologică cunoscută a monumentelor medievale românești începea din secolul al XIV-lea, odată cu constituirea deplină a statelor feudale românești în teritoriile

de la sud și răsărit de Carpați. Este un merit esențial al cercetării arheologice de a fi coborît în timp cu patru sau chiar cinci secole punctul de pornire al acestei serii. Dispunem azi, mulțumită săpăturilor din Transilvania dar și din teritoriile românești extracarpatiche, de numeroase monumente — cetăți de pămînt și lemn dar și fortificații de piatră, reședințe feudale fortificate, turnuri-locuință, capele de curte, complexe monastice ș.a. — care acoperă întreaga perioadă dintre secolul al IX-lea și secolul al XIV-lea. Ele atestă, printre altele, maturizarea treptată a noilor relații feudale în sînul societății românești, etapele succesive de organizare teritorial-politică a acestei societăți aflate pe drumul cristalizării vieții statale proprii și, din această cauză, monumentelor despre care este vorba li se potrivește atît calificativul de „medievale“ cît și cel de „feudale“.

Aș începe exemplificarea acestor afirmații cu evocarea grupului de mari fortificații de pămînt și lemn identificate sau cercetate în ultimele două-trei decenii în Transilvania, la Dăbîca și Cluj-Mănăstur în jud. Cluj, la Vladimirescu în județul Arad, la Biharea în județul Bihor, la Pescari în județul Caraș-Severin și în alte locuri, datate în secolele IX—X. Acestora li se alătură fortificații de zid datînd din aceeași vreme, cum este cetatea de la Moldovenești (jud. Cluj), care-și găsește, de altfel, analogii grăitoare, ca tehnică de construcție sau ca tip de monument, la sud de Carpați, la Slon (jud. Prahova), de pildă, sau pe Dunăre la Păcuiul lui Soare (jud. Constanța).

Cetățile pomenite corespund cronologic primei etape de structurare social-politică feudală a societății românești, reflectată și de izvoarele scrise ce pomenesc împrejurările istorice de la cumpăna secolelor IX—X și din cursul secolului al X-lea. O etapă cu puțin mai tîrzie, aceea a voievodatelor constituite în cuprinsul „țărilor“ medievale românești în cursul secolelor XI—XIII, și-a primit o semnificativă ilustrare prin cercetările și descoperirile produse mai ales în regiunile de locuire omogenă și densă românească ce însoțeau, în exterior și interior, întreg arcul carpatic. Am în vedere, printre altele, complexele de la Cuhea azi Bogdan Vodă (jud. Maramureș), unde au fost puse în valoare vestigiile reședinței familiei voievodale a Bogdăneștilor, de la Giulești din același județ Maramureș, de la Ilidia (jud. Caraș-Severin), Streisîngeorgiu, Strei, Răchitova și Peșteana (jud. Hunedoara), sau de la Comana de Sus (jud. Brașov). Avînd evidente analogii în teritoriile românești de la sud și răsărit de Carpați, la Poienari (jud. Argeș), de pildă, la Cetățeni tot în jud. Argeș, sau la Bîtea Doamnei (jud. Neamț) și Vornicenii Mari (jud. Suceava), aceste monumente — cunoscute acum, pentru prima oară, prin descoperirea temeliiilor lor sau corect datate de pe urma săpăturilor — au îmbogățit considerabil patrimoniul istoric și cultural național. Reședința feudală de la Sînnicolau de Beiuș (jud. Bihor) din secolul al XI-lea sau reședința cnezială cu capelă de curte de la Streisîngeorgiu, din prima jumătate a secolului al XII-lea, ne permit azi să urmărim fenomenul înlocuirii în mediul românesc a arhitecturii de lemn și pămînt prin arhitectura de zid, în aceeași vreme în care respectivul proces s-a produs și în centrul sau sud-estul continentului, în zone mai privilegiate sub aspectul condițiilor istorice. Aceste vestigii nu au importanță doar ca monumente de arhitectură și artă, ci, reflectînd într-un mod specific lumea satelor românești în mijlocul cărora au apărut și ale căror nevoi le-au îndeplinit, au valoarea unor mărturii cu înțeles foarte larg, privind evoluția social-politică și cîștigurile din domeniul civilizației ale societății românești.

Din aceeași categorie de documente istorice fac parte și complexele de viață spirituală românească datînd din secolele X—XIII descoperite în ultima vreme. La Voievozi în nordul Bihorului, de pildă, în inima unei zone de deal și munte, unde izvoarele scrise din secolele XIV—XV atestă prezența cîtorva zeci de sate românești, au fost scoase la lumină resturile unui așezămînt de cult

și de viață spirituală ale cărui începuturi coboară în secolul al XII-lea, pentru a nu mai vorbi de cunoscutele monumente rupestre de la Murfatlar (jud. Constanța) care, datînd de la sfîrșitul secolului al X-lea, au pus într-o lumină cu totul nouă rădăcinile locale și relațiile exterioare ale spiritualității românești din vremea anterioară deplinei constituirii a statelor medievale proprii.

Pentru a rezuma, cred că cercetările și descoperirile la care m-am referit vădesc două categorii esențiale de ciștiguri. Pe de o parte, ele permit reconstituiri istorice care coboară mai departe în trecut cu două-trei sau chiar cu patru secole în raport cu informațiile din izvoarele de cancelarie, cu documentele scrise, iar prin această ilustrează în mod convingător ideea de permanență a evoluției societății românești în teritoriile de la Carpați și Dunăre. Pe de altă parte, descoperirile evocate, ca și multe alte cercetări ce nu au putut fi pomenite aici, oglindesc caracterul unitar al desfășurării proceselor istorice în toate teritoriile românești în etapa care se întinde de la încheierea procesului etnogenezei poporului nostru și pînă la afirmarea noastră pe scena răsăritului Europei.

● **Alexandru ANDRONIC.** În problematica complexă pe care o abordați dumneavoastră voi sublinia, chiar de la început, că, în cadrul structurilor social-economice și teritoriale din spațiul românesc extracarpatic răsăritean, arheologii medievali au acordat o deosebită atenție cercetării zonale, pe subunități geografice, cum sînt, de exemplu, „cîmpurile“, „codrii“ sau „țările“, acele *Voievodate de Vale*, genial intuite de marele nostru istoric Nicolae Iorga și din ce în ce mai evident scoase la lumină de noile cercetări arheologice efectuate în așezările fortificate din secolele IX—XI (Fundul Herței), în așezările rurale din secolele XII—XIII și aglomerațiile — viitoare centre urbane — din secolele XIII—XIV (Iași), precum și în cele mai vechi orașe medievale românești din secolul al XIV-lea (Suceava).

Arheologia medievală românească a putut să ajungă la importanta concluzie istorică, aceea că la noi orașul medieval este produsul unui îndelungat proces social-economic intern, favorizat și de condițiile istorice de la mijlocul secolului al XIV-lea din această parte a Europei. Totodată, s-a subliniat că la est de Carpați primele nuclee urbane au luat naștere acolo unde s-au înregistrat, alături de condițiile fizico-geografice și demografice optime, o evoluție ascendentă a unei așezări rurale și un minimum de securitate politică.

Astfel, pe baza datelor obținute de cercetarea arheologică în cele mai importante obiective medievale din Moldova, un loc aparte, sub raportul reliefului unei vieți urbane avansate, îl ocupă descoperirile mai vechi și mai noi de la Baia, Suceava și Iași, datînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Aceste descoperiri, dovedind, pe de o parte, continuitatea populației autohtone, iar, pe de altă parte, vechimea satelor, orașelor și fortificațiilor noastre, reprezintă elemente concrete ale feudalizării societății românești și la est de Carpați, ca un proces unitar pe tot spațiul românesc și unde geneza orașelor medievale s-a concretizat în forme specifice, în așa-zise modele, cum sînt, după părerea noastră, modelul Iașilor, cel al Băii sau al Sucevei.

În ceea ce privește modelul Iașilor, surprinzător de edificatoare au fost cercetările întreprinse în ultima vreme care au confirmat datele oferite de izvoarele scrise, menționînd tîrgul Iașilor, în anii 1388—1391, ca centru urban românesc. Ansamblul descoperirilor arheologice medievale pe parcursul a treizeci de ani de cercetare începînd din 1956, la care se adaugă și cele din ultimii ani datorate efortului întreprins de Voica Maria Pușcașu și Nicolae Pușcașu în vatra istorică a Iașilor, reprezintă mărturia cea mai elocventă a permanenței și unității istorice românești, monumentele noastre feudale — printre care și cele de la Iași — necesitînd și o mare atenție în privința salvării, conservării și restaurării lor, precum și a valorificării lor sub raport muzeistic.

● **Panait I. PANAIT.** S-a apreciat mai de mult pe baza bogăției de vestigii arheologice că zona Bucureștilor, parte componentă a Vlăsiei, se află înglobată într-o formațiune statală locală existentă în secolele IX—XI. Sînt identificate pînă în prezent, numai în raza municipiului, peste 30 de așezări, cea mai intensă și mai persistentă în timp plasîndu-se în centrul de azi al Capitalei. Observațiile recente, făcute pe șantierele de construcții, confirmă faptul că de la Piața Națiunilor Unite — Opreț și pînă spre Podul Șerban Vodă, malul stîng al Dîmboviței a fost populat de locuințe, gropi de bucate, cupetoare etc. aparținînd fazei vechi românești. Descoperirile numismatice, la rîndul lor, fac dovada prezenței colectivității umane în secolele XII—XIII în acest punct al Bucureștilor, indicîndu-se astfel o continuitate de viață în perioada organizării statale feudale. În mijlocul vastei vetre s-a zidit, în secolul al XIV-lea, cetățuia Bucureștilor peste fundațiile căreia meșterii lui Vlad Țepeș au ridicat, în anii 1458—1459, cetatea de reședință domnească.

Arheologia bucureșteană confirmă recent că, în perioada sa de organizare, orașul de pe malurile Dîmboviței făcea parte dintr-o aglomerare de sate. În ultimii doi ani au fost făcute săpături în vetrele fostelor așezări rurale de la Bîrzești, Dealul Piscului, Mănești-Buftea, Văcărești, toate datînd din secolele XIV—XVI. Numai pe teritoriul municipiului sînt precizate, pînă în prezent, 12 din cele peste 40 de vechi sate. Cu acest prilej s-au studiat tipurile de așezare, de locuință, cimitire, recuperîndu-se un bogat inventar alcătuit din unelte, obiecte de podoabă, resturi textile, monede, arme etc. Cert este faptul că acest inventar vădește un stadiu avansat al creației materiale locale, angajarea pieței bucureștene în circuitul de mărfuri europene, difuzarea unor articole de factură orășenească în lumea satelor învecinate ș.a. Pe această bază s-a putut ajunge la concluzia că legătura dintre oraș și sat stă la baza dezvoltării urbei locale.

● **Adrian RĂDULESCU.** Este un fapt general recunoscut că administrația bizantină a fost restabilită în forme perfect conturate în regiunea Dunării de Jos, în urma campaniei victorioase a lui Ioan Tzimiskes, întreprinsă în 971, împotriva lui Sviatoslav. Începînd de la această dată, pînă la sfîrșitul secolului al XII-lea, Dobrogea va constitui provincia bizantină Paradunavon (Paristrion).

Perioada este cunoscută și prin refacerea vechilor fortificații romano-bizantine, cît și prin construirea altora noi. În cadrul celor dintii amintim: *Dinogetia* (Garvăn), *Noviodunum* (Isaccea), *Troesmis* (Iglița), *Carsium* (Hîrșova), *Axiopolis*-Cernavoda, *Capidava*, iar din cea de-a doua categorie: *Păcuiul lui Soare*, *Rasova*, *Nufăru*.

Este epoca în care, în condiții de relativă siguranță, se înregistrează dezvoltarea impetuoasă a agriculturii, a meșteșugurilor și comerțului, fenomen probat de descoperirile arheologice: unelte agricole, locuri pentru depozitarea cerealelor, ateliere meșteșugărești și de bijuterii, o mare cantitate de ceramică deosebit de variată etc. În același timp, ca urmare a comerțului desfășurat pe teritoriul provinciei, au fost descoperite și numeroase tezaure monetare, cît și un mare număr de piese izolate (1 100 la *Dinogetia*, 1 300 la *Păcuiul lui Soare*, 1 500 la *Isaccea*).

Răscoala fraților Petru și Asan, cu toate implicațiile politice pe care le-a avut, apoi cucerirea Constantinopolului de către participanții la cea de-a patra Cruciadă, urmată de formarea Imperiului latin, au complicat și destabilizat situația politică la Dunărea de Jos.

După marea invazie tătară din 1241, asistăm la o ușoară înviorare economică a Dobrogei și o revenire a ei în sfera politică bizantină.

În condițiile fărîmîțării țaratului bulgar și decăderii puterii bizantine, în jurul Țării Cavernei se va consolida statul feudal al lui Dobrotici. În această vreme, negustorii genovezi domină marele comerț al Mării Negre din puternicele lor centre economice de la gurile Dunării: Chilia, Licostomo, Cetatea Albă ș.a.

În zona Silistra — *Păcuiul lui Soare* s-a stabilit, pe baza descoperirilor monetare, existența unui despotat, condus de Ioan Terter, fiul lui Dobrotici.

Fig. 23. Enisala, cetate în Dobrogea stăpinită de Mircea cel Mare

În fața presiunii otomane, țaratul bulgar de Tirnovo și mai apoi și cel de la Vidin vor dispărea. Dobrogea va fi integrată Țării Românești de către Mircea cel Mare, Silistra, Isaccea și Enisala sînt centre dintre cele mai

importante în această perioadă. Dar, după dispariția mareului voievod, Dobrogea va intra progresiv în granițele Imperiului otoman, care o va stăpîni patru secole și jumătate.

Din cele subliniate mai sus, reies, pe de o parte, stadiul atins de cercetarea arheologică din ultimii ani și aria de cuprindere a problematicii sale, evidențierea unor rezultate deosebite, fără ca ideile și exemplificările aduse în discuție să epuizeze seria obiectivelor importante atacate prin săpături pe întreg teritoriul țării, iar, pe de altă parte, schițarea unor cerințe viitoare; acestea sînt legate de accentul care trebuie să se pună pe problemele de cronologie în studiul aprofundat al așezărilor și fortificațiilor geto-dace, în reconstituirea istorică care au dovedit, pe baza unor argumente concrete furnizate de faptele arheologice, în cazul unor monumente medievale (Streisîngeorgiu, Sînnicolau de Beiuș, Peșteana), o vechime mai mare a lor în raport cu informațiile din documentele scrise. Un deziderat demn de luat în seamă cu toată responsabilitatea este, în același timp, și necesitatea conservării monumentelor arheologice în ritmul cercetării, a valorificării imediate a rezultatelor științifice, cunoscută fiind importanța lor nu numai ca monumente de artă și arhitectură ci ca argumente în studiul istoriei strămoșilor poporului nostru, a evoluției social-politice a societății românești etc.

Desigur, întreaga problematică legată de evoluția proceselor istorice în toate teritoriile românești și relevate de arheologie nu se încheie aici; studii și materiale viitoare care să cuprindă prezentarea civilizațiilor geto-dace și romane, a fenomenului înlocuirii, în mediul românesc, a arhitecturii de lemn prin arhitectura de zid sau a altor aspecte ce țin de civilizația medievală românească, vin să întregesc tabloul sugestiv și complex al istoriei poporului nostru, descoperirile îmbogățind, totodată, cu fiecare campanie de săpături, patrimoniul istoric și cultural național.

... Este și o invitație care ne place să o adresăm specialiștilor pentru a concretiza, în paginile revistei noastre, în virtuale studii și articole, ideile și rezultatele finale ale cercetărilor lor.

Dezbatere realizată de

Elisabeta ANCUȚA-RUȘINARU

SUMMARY

The debate organized by the editorial board, with experts of some institutes of research and museums in the country, on the theme of *Valuing the heritage of the Romanian people's past*, a major target of present-day archeological research aimed at pointing out recent results obtained in the archeological research activity as well as in sketching some of the new ideas and themes, more precisely, in the area of this field concerns.

The article presents the priorities and directions in Romanian archeological research.

The fundamental problems of researching the pre-historic ages are centred round subjects of the kind concerning the process of anthropogenesis, the evolution of paleolithic civilizations on the country's territory and the process of neolithic epoch.

A great deal of the material includes a series of data and considerations regarding the Gaeto-Dacians history and civilization, that is to say, defining the area inhabited by the Gaeto-

Dacians, and establishing their material culture, derived from Basarabi culture of the middle Hallstatt culture in the 8th century B.C., the defining of the character and the chronology of settlements and fortifications, the symbiosis between Greek and Gaeto-Dacian civilizations.

The opinions concerning the Dacian-Roman synthesis, the process of ethnogenesis and Romanian continuity are accompanied by the presence of some eloquent results concerning the area of spreading and unity of the Dacian-Roman culture in the centuries following the leaving of Dacia by the Roman administration.

The paper ends with an ample chapter referring to Romanian mediaeval civilization the evoked discoveries mirroring the unitary character of the historical process which took place in all Romanian territories in the age which lasted from the end of the ethnogenesis process of the Romanian people to its assertion on the east European stage.